

Debreceni

Receptaculum Succulentarum

XVIII. évf. 4. sz. 2015.

Pozsgástár

Debreceniense, Hungaria

DEBRECENI POZSGÁSTÁR

Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület, Debrecen ismeretterjesztő folyóirata.

Succulent Magazin Educational Journal of Hungarian Cactus and Succulent Society

A szerkesztőség (Editorial office)

Internet honlap: www.kaktusz-es-pozsgas-tarsasag.hu

Főszerkesztő (General editor):

Ficzere Miklós 4028 Debrecen, Kétmalom u. 6.

Tel.: (30) 468-2676

E-mail: ficzere.miklos@gmail.com

Szerkesztők (Members of Editorial):

Dr. Csajbók József

4002 Debrecen, Bayk András kert 54081/17.

Tel.: (52) 311-745, (20) 366-2360

Fábián László

Údvard, Szlovákia ladislav.fabian.sk@gmail.com

Kiss László 5904 Orosháza, Gyopárosi u. 11.

Tel.: (68) 414-095, E-mail: kissl.kaktusz@invitel.hu

Tóth Norbert 4028 Debrecen, Jósika u. 7/A

Tel.: (52) 446-733, (70) 366-0492 E-mail: cactusdraco@gmail.com

Tudományos lektor: (Scientific Reader):

Ficzere Miklós

4028 Debrecen, Kétmalom u. 6. E-mail: ficzere.miklos@gmail.com

Tel.: (30) 468-2676

Papp László

4225 Debrecen, Zsindely u. 1. Tel.: (52) 316-666/22037

E-mail: papp.laszlo@gf.unideb.hu

Idegen nyelvi fordítók:

Dr. Csajbók József, Kissné Balogh Judit, Kiss Attila, Ruff József

Az Egyesület tisztségviselői (Officials)

Az egyesület levélcíme (Address): 4078 Debrecen-Haláp, Tanya 93.

E-mail: kozpont@pozsgasgyujtok.hu

Elnök (President): *Dr. Csajbók József*

4002 Debrecen, Bayk András kert 54081/17.

Tel.: (52) 311-745, (20) 366-2360

Alelnök (Vicepresident): *Ficzere Miklós*

4028 Debrecen, Kétmalom u. 6. Tel.: (30) 468-2676

E-mail: ficzere.miklos@gmail.com

Titkár (Secretary): *Szászi Róbert*

4078 Debrecen-Haláp, Tanya 93. E-mail: nogo@freemail.hu

Tel.: (52) 715-828, (30) 425-6067

Gazdasági ügyvivő (Hon. Treasurer): *Tóth Norbert*

4028 Debrecen, Jósika u. 7/A Tel.: (52) 446-733, (70) 366-0492

E-mail: cactusdraco@gmail.com

Magfelelős: *Nagyházi Tünde,*

4556 Magy, József A. u. 49. Tel.: (70) 323-0308.

E-mail: n.tunde73@gmail.com

Tiszteletbeli elnök és alapító-főszerkesztő/Honorary President and Founding Editor-in-Chief: *Papp László*

4225 Debrecen, Zsindely u. 1.

A folyóirat megjelenik egy évben négy alkalommal.

Az újságban megjelenő cikkek azok szerzőinek véleményét, meglátását juttatják kifejezésre, amelyektől a szerkesztőség illetve a tudományos lektorok nézete eltérő is lehet.

Címváltozások bejelentése: Amennyiben lakcíme megváltozik, úgy a változásról lehetőleg levélben, írásban mielőbb értesítse az egyesületet.

Útmutató a cikkek szerzőinek: A folyóirat szerkesztősége kéri és várja mindazok cikkeit, akik a kaktuszokkal és egyéb pozsgás növényekkel bármilyen kapcsolatban vannak és késztetésé érenek útleírások, élőhelyi leírások és más, a témával összefüggő írások megjelentetéséhez. A cikkeket küldhetik olvasható kézírással, géppel írva vagy CD-n rögzítve, amelyeket kérésre visszaküldünk. A cikkhez tartozó fotót, diát rajzot, térképet stb. kérésre ugyancsak visszaküldjük. Cikkeiket elküldhetik e-mailen is.

Fenntartunk minden jogot a szerkesztésben, a tartalmat nem érintő szakmai lektorálásban, a cikkek illusztrációk kiegészítésére, változtatására és a megjelentetés idejére vonatkozóan. A cikkek elején két-három mondatban legyen megfogalmazva az írás lényege, amelyet angolra és németre fordítottunk. Kérjük olvasóinkat, hogy a közreadott cikkekkel, a folyóirattal és az egyesülettel kapcsolatos észrevételeiket a szerkesztőség címére szíveskedjenek megküldeni.

A folyóirat megrendelése és az egyesületi tagság: Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület, Debrecen bármely magán és jogi személy tagja lehet, aki befizeti az éves tagdíjat, amely összeg tartalmazza a folyóirat adott évben megjelenő 4 számát és a postai bérmentesítés értékét. A tagsági díj feljogosít az egyesületi életben való részvételre, a maglistából történő rendelés esetén pedig a tagoknak járó árengedményre.

© Debreceni Pozsgástár: Minden jog fenntartva.

ISSN 1419-130X

A Debreceni Pozsgástár szerkesztőségének írásos engedélye nélkül a folyóirat egyetlen részét sem szabad lemásolni vagy felhasználni semmilyen formában. (Text and illustration copyright).

Kiadó és terjesztő: Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület, Debrecen.

Nyomdai előkészítés: Sarádi Gyöngyi, kiadványszerkesztő

E-mail: saradigy@gmail.com

Nyomdai munkák: Litográfia Kft.

4030 Debrecen, Vágóhid u. 3/A Tel./fax: (52) 430-184

E-mail: litografia@externet.hu

Felelős vezető: Vécsei Tibor

Terjedelem: 4,5 (A/5) ív

Támogatóink:

Debrecen

Tartalom

Dr. Nemes Lajos

Adatok a magyarországi kaktuszgyűjtés történetéhez 4

Ficzere Miklós

Magyar kéznyomok a kaktuszrendszertanban

- Magyar szerzők által leírt kaktusznevek és történetük 22

Fábián László

Alberto Vojtěch Frič, egy rendkívüli életút 4. rész 30

Ficzere Miklós

Filatélia: Euphorbiák 2. 44

Makay Attila

Az Epicactusokról dióhéjban. Új magyar Epicactus hibridek 45

Ficzere Miklós

Kaktusz- és pozsgásgyűjtők: Egresi László 50

A borító képei

Címlap: *Opuntia fragilis*, melynek néhány szakirodalomban szinonimája a rózsaszín virágú *Opuntia debreczyi*. Kép: Kola Sándor

Hátsó borító: *Melocactus borhidii* Kubában. Elnevezve Borhidi Attila magyar botanikus tiszteletére. Kép: Rigerszki Zoltán

Dr. Nemes Lajos

Adatok a magyarországi kaktuszgyűjtés történetéhez

Zusammenfassung: Der Autor fasst aufgrund der neueren Quellen im Archiv und im Fachliteratur die Geschichte von Kakteensammeln in Ungarn zusammen, das das ganze Karpaten-Becken umfasst. Die erste Fachliteratur in ungarischer Sprache erschien mit dem Titel „Pozsoni kert” (Garten in Poson) im Jahr 1664.

Abstract: The author summarizes the history of the Hungarian cactus collecting extended to the whole Carpathian Basin using archive sources and the literature. The first Hungarian article regarding to cacti was published in 1664 with title “Pozsoni kert”.

Bevezetés

Munkám címválasztása tudatos volt. A gyűjtés teljes hazai (Kárpát-medencei) feldolgozása kimerítené egy kutató munkáját. Különösen a II. Világháború utáni időszak hazai szakköreinek, egyesületi szervezeteinek nehezen elérhető az irodalmi és levéltári forrásai. A címben foglalt tartalom is sok kiegészítésre szorul, mert új és újabb források kerülhetnek elő levéltári és szakirodalmi kutatások nyomán. Ezek tartalmukat illetően kell, hogy kiegészítsék soraimat a megfelelő időszakban a későbbiekben.

A kaktuszgyűjtésre vonatkozó levéltári források többnyire elrejtve található az inventáriumokban utalások vagy kiegészítések formájában. Néha egy-egy utazó tájékoztató sorai utalhatnak gyűjtésünk tárgyaira, máskor egy ismertetés vagy történeti esemény környezetének leírásában bukkannak fel öreg szukkulens növények nevei, utalva rá, hogy több évtizede léteznek már ott pozsgások.

Véleményem szerint több ismeretlen szukkulens dokumentum rejtőzik még a fel nem tárt forrásokban, mint amennyi eddig elélnk tárult, gondolok itt az egykori főúri birtokok, kastélyok leltárában megbúvó egzotikus növényállományra.

Reményem szerint egy újabb generáció folytatja majd ezirányú munkámat.

Napjainkig ismert hazai források

E fejezet tartalma, reményem szerint, újabb kutatások eredményeként hamarosan kiegészítésre szorul. Mind a levéltári források további kutatásának eredményei, mind az utóbbi 60 évben megalakult kaktuszgyűj-

tő közösségek részletes ismeretének leírása a közeljövő szakmai történetírásának a feladata. Sajnálatos, de sem a magyar botanika, sem a magyar kertészet történetírása nem foglalkozik e két, számunkra közös szakterülettel.

Az eddigi ismereteink szerint a pozsgások, ideértve a kaktuszokat is, gyűjtéséről és neveléséről származó magyar nyelvű forrásaink a röviden felsorolt külföldiakkal szemben időben későbbiek és hiányosak. Feltételezésünk szerint jelentékeny részük elveszhetett a századok folyamán a forradalmak és háborúk értékpusztításai miatt. A levéltárakban megmaradt és elérhető forrásokból, régi szakirodalmakból kíséreljük meg összerakni, sajnos hiányosan, egy-egy történeti korszakra vonatkozó szakmai ismereteinket.

A Kárpát-medencében az első gyűjteményes dísznövénykertek a feudális nagybirtokok uradalmi központjaiban létesültek a török hódoltság alá nem került Magyarország észak-nyugati és Felvidéki területén. A később felszabadult országrészekeken főuraink síkvidéki barokk kastélyokat építettek a 17. század folyamán, ahol a díszítő növények fajgazdagsága magasfokú szakmai ismeretekre enged következtetni. Ezekben a kertekben jelenhettek meg a Magyar Királyság akkori területén az első pozsgások is. A korabeli szokás szerinti kelet-nyugati fekvésű épület déli oldalához épített növényházakban ún. oranzseriákban neveltek egzotikus növényeket, feltételezhetjük, hogy kaktuszokat is.

Az első kaktuszokkal foglalkozó szakirodalmi forrásunk Lippai György (1600-1666) a török megszállás miatt Pozsonyban székelő esztergomi érsek kertjében élő kaktuszok-

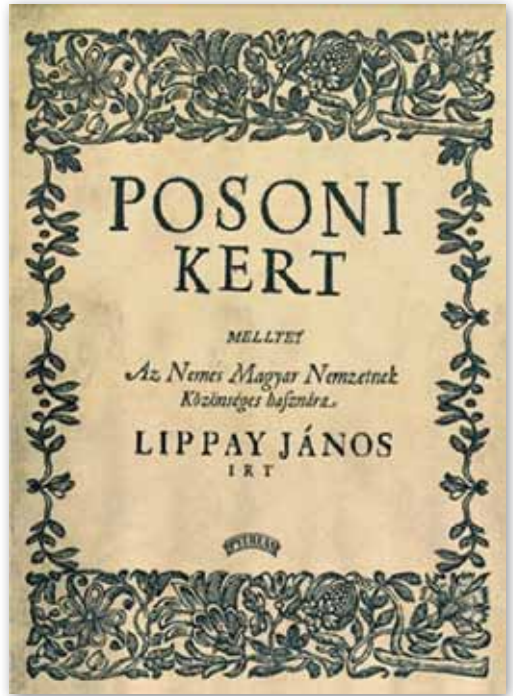
kal foglalkozik, amely „Pozsoni kert” címen 1664-ben jelent meg. A kertet testvéröccse Lippai János (1606-1666) jezsuita szerzetes építette és gondozta bátyja felkérésére. Ő készítette az első leírásokat is mind a narancsházi, mind a benne elhelyezett kaktuszokról. A növények ismertetésénél azonosíthatók az *Opuntia ficus-indica*, valamint a télen szabadban tartható *Opuntia camanchica* fajok. Az utóbbi növény télállóságának ismerte már korábbi tapasztalatokra épült.

Az érseki gyűjtemény növényeinek származására is találunk utalást Lippai János említett munkájában, „...sokan vannak olyan idegen virágok, akiket Érsek urunk ő natsága elsőben behozott Magyarországra az maga pozsoni kertében: úgy mint...Spanyolországbul... Olaszországbul...Törökországbul kiket mind ez ideig Magyarország nem esmért.” A Spanyolországban járt Lippairól feltételezhetjük, hogy találkozott az akkor már évszázada ott ismert pozsgásokkal is. A „Pozsoni kert” sorában a felsorolások mellett találunk utalást az Aloék teletetésére és ápolására. Lippai korában százesztendőös Aloe néven ismerték az Agavét mindaddig, amíg a későbbi századok folyamán a növényrendszerezés külön nem választotta a két nemzetséget.

/Ugyancsak Pozsonyban létesült ez időben Heindel Ferdinánd ügyvéd fajokban gazdag narancsháza. Kertjének 1651-ből származó növénylistája feljegyzi, hogy a legújabb növényfajok voltak megtalálhatók a gyűjteményben. Nincs okunk kételkedni, hogy a későbbi időben kaktuszok is megjelenhettek Heindel kertjében/.

Egy negyed századdal Lippai fenti sorai után, 1689-ben jelent meg Szentiványi Márton (1633-1705) a nagyszombati egyetem kancellárja tollából a „*Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea. In tres partes divisa.*” című munkája, amelyben az 1635-ben létesített egyetem fővészertjének növényeit ismerteti, köztük a leírásból felismerhető az *Agave americana* és *Opuntia ficus-indica* fajok. E fővészert Pázmány Péter által létesített intézmény orvosi fakultásához tartozott.

A török hódoltság utáni időben a 17. század végén és a 18. század folyamán a korábbi bástya, várszerű, a Felvidéken épült főúri köz-

1. kép: A legrégebbi magyar nyelvű kertészeti munka a Pozsoni kert, írta: Lippay János.

pontok várkastélyokká épültek át. Az újabb főúri központok – mint már említettük – síkvidéki barokk kastélyokként épültek. Herceg Esterházy Pál (1663-1672) nádor kismartoni kastélypalotája volt ezeknek az előfutára. A példát egymás után követték: Savoyai Jenő kastélya Ráckeven (1702), Harrach gróf kastélya Féltoronyban (1711), Esterházy kastélya Zselizen (1720), Koháry kastélya Felsőbalogon (1720), Esterházy József gróf kastélya Cseklészen és Tatán (1722 ill. 1727), Csáky Imre bíboros kastélya Magyarbélén (1719-1727), L’huiller (az egri vár korábbi katonai parancsnoka) kastélya Edelényben (1727-1730), Prónay kastély Acsán (1735-1740). Felsorolásukat az épületek inventáriumának gazdagsága indokolta, melyekben a bútörök, műkincsek és állatállományok után a gazdagságot szimbolizáló dísnövények is szerepeltek, köztük az akkor még újdonságnak számító pozsgások is. Egy-egy főúr nagyvadászat alkalmával környezetének gazdag-

2. kép: A Posoni Kert 106-107. oldala az *Opuntia ficus-indica* leírásával (bekeretezett rész).

sága mellett különleges növényeinek gyűjteményével is büszkélkedett. A narancsházakban ritka növények, nagyméretű Agavék, Cereusok, Opuntiaék pompáztak.

Mária Terézia uralkodása idejében 1740-től rokokó kastélyok épültek a Kárpát-medencében. Több mint 200 kastélyhoz épült növényházat jegyzett fel a történetírás. Ezeknek a legtöbbszörében a megmaradt inventáriumok tanúsága szerint ott találjuk a már elterjedt Opuntiaikat és Cereusokat. A kastélyok tulajdonosainak kapcsolatai a dísznövényekre is kiterjedtek, főként spanyol- és francia területekről kerültek be a Kárpát-medencébe az akkor még nagyon ritka Echinopsis, Mammillaria, és az újabb Agave fajok. Tudatos növénygyűjtésekről ez időből nincs forrásunk, csak az É-Amerikából alkalmi gyűjtésekkel Európába bekerült kaktuszok és egyéb pozsgások jelennek meg. Ebben az időben - a 18. század második felében - tűnnek fel az első, amerikai származású Sedum és

Crassula, fajok. Pontos tudományos elnevezésükre csak később került sor. A 18. századi magyar főúri kertek narancsházaiban a már említett kaktuszok és pozsgások rendszeresen virágoztak és termést érleltek.

Sajnos, alig maradtak feljegyzések a korabeli idők kertész szakembereiről, a növények gondozóiról és szaporítóiról, pedig a névszerinti ismeretük fontos lenne.

Néhányuk neve a 17. századi okiratokból került elő, megérdemlik, hogy megemlítsük őket. Kerty István sárvári diák (ez utóbbi fogalom jelzi, hogy a latin nyelvet ismerte kertészként), a továbbiak: Székely György, Kertész János, Német János.

Gottfried Rotenstein pozsonyi nemes 1763-ban magyarországi utazásairól szóló soraiban részletesen leírja a gróf Erdődy család pozsonyi kertjét, amelyben az értékes építmények és a kerti műtárgyak mellett a növényházi gyűjteményt is említi: „A narancsház a kis virágok kertben van és érde-

mes megtekinteni, a' külföldi növényei között több féle kaktuszt..." Bél Mátyás (1684-1749) a 18. század első felének legismertebb magyar földrajztudósa és írója a gróf Pálffy család királyfalvai kertjét korának legnagyobb és legszebb kertjeként írta le részletesen. Az 1800 db egzotikus növény között „...Agavékat is tartottak, s mikor virágzásnak indult egy-egy Agave, a környék oda vándorolva gyönyörködött a látványban”.

Mindezeket felülmúlta herceg Esterházy Miklós Süttörön 1766-ban megépített kastélyának kertje. A területet beköltözése után Esterházának nevezte el. Ma Fertőd a neve. A kastély épülete mögött a korabeli kertművészet remeke épült fel. Narancsházában a megszámlálhatatlan mennyiségű egzotikus növény között indiai fűgék (*Opuntia ficus-indica*), oszlopkaktuszok fatermetű példányai és óriás méretű Agavék kaptak téli elhelyezést. Arról is írt a krónikás Rotenstein, hogy Esterházy Miklós herceg hosszú időt töltött Versailles-ban, és onnan hazatérve szekérkaravánok hozták Esterházára Versailles-ból az egzotikus növényeket, köztük *Opuntia*, *Cereus* és *Agave* fajok példányaikat. A különleges növényeket büszkén mutatta a herceg a gyakran rendezett mulatságaiban, egy-egy több napig tartó vadászat szüneteiben. Ezekben a találkozásokon tovább ajándékozta a herceg az egzotikus növények szaporítványait. Rohan francia követ tiszteletére 1772-ben rendezett vadászatot – mulatságon – Bessenyei György költőnk is részt vett. Élményeit „Az esterházi vigasságok” címmel írta meg, sajnos csak a vadászatokra figyelve.

A 18. században már gyakoribbak a pozsgások megjelenéséről készült feljegyzések és hírek. A Magyar Hírmondó 1785-ben közli: „Az az aloes-fa, a mely száz esztendőben egyszer szokott virágozni, Erdélyben Bontsida nevű faluban a' méltóságos gróf Bánffy György úr ő excellentiája virágos kertjében megvirágzott, melynek csudájára sokan járnak és már a' gyümölcstét mindenek nagy óhajtással várják” A leírtak alapján több éves *Agave americana* növényre gondolhatunk.

Az 1700-as évek legvégén valóban megjelentek a különféle *Aloe* fajok. Díszítő értékü-

ket kevésbe becsülték, inkább a gyógyászatban volt fontos szerepük. Külföldön már bevált gyógynövényként alkalmazták ezeket. Az *Aloe* töben lemetezett húsos leveleiből csorgatással, sajtolással vagy főzéssel különböző sűrűségű, májszínű vagy csokoládébarna, zsírfényű, megszilárduló gyantát nyertek. Kezdetben származásuktól függően zanzibári, szokotrai vagy barbadosi gyanta néven kerültek forgalomba. Később ezeket Magyarországon is előállították, miután termesztésben is megjelentek az *Aloe* fajok. Az elkészült gyantákból alkohol hozzáadásával készültek a hígabb elixírek és a töményebb extractumok az élet meghosszabbításának csodaszerei „*elixirium ad longam vitam*” néven. A feldolgozás folyamán keletkezett hulladékból az ún. lógyanta készült, amit háziállatok gyógyítására használtak sikerrel. A külföldről, rendszerint Spanyolországból származó lógyantának „*cabalina*” volt a neve. Az egykori kereskedők nagy mennyiséget hoztak be ebből a szerből, ennek alkoholos, majd vízzel hígított oldatával kenték be az épületek fából készült szerkezetét. E konzerváló szer távol tartotta a különféle szű fajokat, a fertőző gomba fajokat, emellett szinte feketére színezte a fa anyagát. Több évszázados épületeink faszerkezete többek között ennek köszönheti napjainkig a tartósságát.

A lógyanta melegvízben oldva növényvédőszer is volt a 17-18. században. Ennek híg oldatával bekenve vagy befecskendezve hatásosan védték a növényeket a levéltetvektől és hernyóktól. Ugyanez a gyümölcsfák kérgére kenve a nyúlragás ellen is védelmet nyújtott.

Mária Terézia császárnő és fia, József herceg (a későbbi II. József császár) 1770. július 25-én a Moson vármegeyéhez tartozó Köpcsényben herceg Esterházy Miklós vendégei voltak. Az éppen ott tartózkodó Rotenstein ad hírt a vendégeskedésről, mellesleg közli, hogy „...a nagy kapun túl az egész udvar tele volt indiai fűge növényekkel és aloékkal”. 1777 körül a Winterl József Jakab (1739-1809) vezette budai fűvészkertben a feljegyzések szerint 40 körüli volt a pozsgás- és kaktusz fajok száma. Az említett Rotenstein 1783-ban a csallóközi Majorhá-

3. kép: Veszelszki Antal könyve.

zán meglátogatta báró Jeszenák család kastélyát és kertjét. Gazdag ismertetőjében írta: „*Sehol másutt nem láttam olyan nagy india fűgefákat, mint itt*”.

Említettük már a kismartoni herceg Esterházy család 18. századi kertjét. Esterházy Pál herceg a kert területén közel 100 hektáros dendrológiai gyűjteményt hozott létre. Ezen belül az 1810-es évek végén méreteiben is óriási – 100 öl hosszú és 6 öl magas – növényházat épített, és benne a 60.000 dísznövény között „...külön teremben díszlettek a kaktuszok és agávék” tudósítja a maga korát és a miénket is Csaplovics János (1780-1847) történeti, jogi és földrajzi író, a Croaten und Wenden in Ungern – Pressburg című munkájában 1829-ben. A gyűjtemény szabadon látogatható volt, ahogy Böhnisch Mihály udvari kertész írta „...kiki bátran bémeget mikor tetszik, a szabásokat megtartván”. A pozsgásnövények akkor ismert fajait késő tavasztól az őszi hónapokig egy-egy köralakú, barokk virágágy közepén helyezték el. A virágzó növények híre messze földre elterjedt.

1793-ban a Francia Forradalom utáni időben előbb Ausztriába, majd Magyarországra

ra letelepedő Petri Bernhard (1763-1832) kertépítő nevéhez számos magyarhoni főúri kert megépítése kötődik. A sok közül számunkra az Orczy László által létesített Orczy-kert érdemel figyelmet. Schams Ferenc sorai szerint 1821-ben „*A kert fő látványossága a most épült üvegház...A hosszú homlokzati front közepén belül a belépő gazdag pozsgásnövény együttesben gyönyörködhet, elsősorban a látványos Cereus és Agave fajok a feltűnők.*” Ebben a gyűjteményben jelentek meg először az epifiton kaktuszok, a Rhipsalis fajok az Orchidea-gyűjteményben elhelyezve. Az Orczy-gyűjtemény sajnos rövid életű volt, mert Pest városa 1829-ben megvásárolta a kert területét. Helyére építették meg a Magyar Tisztképző Intézet Ludovika-épületét.

Veszelszki Antal (1730-as évek-1798) magyar orvos, botanikus: *A' növény-plánták' országából való erdei, és mezei gyűjtemény, vagy-is fa- és fűszeret, melyben azoknak deák, magyar, német, frantz, tseh, és oláh neveik, külső, belső, és köz hasznaikkal egyetemben Máthiolusból' s más több fa-, és fűvészirókból... egybeszedettek* című könyve 1798-ban jelent meg Pesten. Munkájában 528 növényfajt ismertet, elsősorban ezeknek gyógyhatását. Köztük olvashatjuk az aloe-gyanták hatását „...*ha az aloe gyantájának porából két kalánt melegvízbe bévesznek, vérköpést elállítja és a sárgaságot megállítja, ha a terpentinóval, vagy mezézes vízzel összefőzik és úgy isszák a' hasat megindítja. Ha három drakmát mézes vízben, vagy főtt szilvalében az aloegyökérből megiszik az ember, minden ártalmas nedvességektől a' gyomrát egészen kitisztítja. A' pora, ha sebre hintetik, azt béforrasztja, a' szeméremtestnek a fájását meg gyógyítja, s sérült kisdedek dadogását is helyrehozza az aloe pora, ha reá hintik. Mindenféle testi dagadásokat, hasadásokat, súlyöket meg gyógyít, ha kinek feje fáj, ez aloet rózsaecczettel kenje rá, fájdalmát elveszti, a' viselkedéséget is meg gyógyítja*”. Fenti sorok az akkor már közismert Aloe nemzetség gyógyító tulajdonságairól tanúskodnak,

Ennek a korszaknak volt jelentős kertészeti-botanikai létesítménye a Budára helyezett korábbi nagyszombati fűvészkert, amit később Pestre áttelepítettek, s lett a mai ELTE Fűvészkert jogelődje. A kezdetekben is gaz-

dag pozsgásnövény gyűjteménye és a növények származása külön tanulmányt igényel. A már említett Petri Bernhard a török idők utáni elhanyagolt buda várkert megépítésére Habsburg Sándor (1772-1795) nádortól kapott megbízást 1794-ben. A felújított palota mellett díszkerteket, angolparkot, a ma is meglévő rondellákhoz pedig egy meleg- és egy hidegházat épített, ez utóbbiban helyezték el „bizarr különlegességeként a kaktuszokat és más pozsgásokat”.

Az 1800-as évek elején Niczky Károly gróf, budai országbíró épített gazdag kertet a Krisztinavárosban. Kertje később Szentgyörgyi Horváth Zsigmond udvari tanácsos tulajdonába került. Az ő gazdag növényházában a leírások szerint sok pozsgásfaj is látható volt. A krónika sajnos nem jegyezte fel a pozsgások nevét, csak megemlíti azt. Mai ismereteink szerint a fűvészkert gyűjteménye után Horváth Zsigmond növényházának pozsgásairól tudunk a 19. században Budán. 1859-ben Buda város megvásárolta a kertet, majd nyilvános angolparkká alakították át. Ez volt a sokszor megénekelte Horváth-kert.

Újkori források

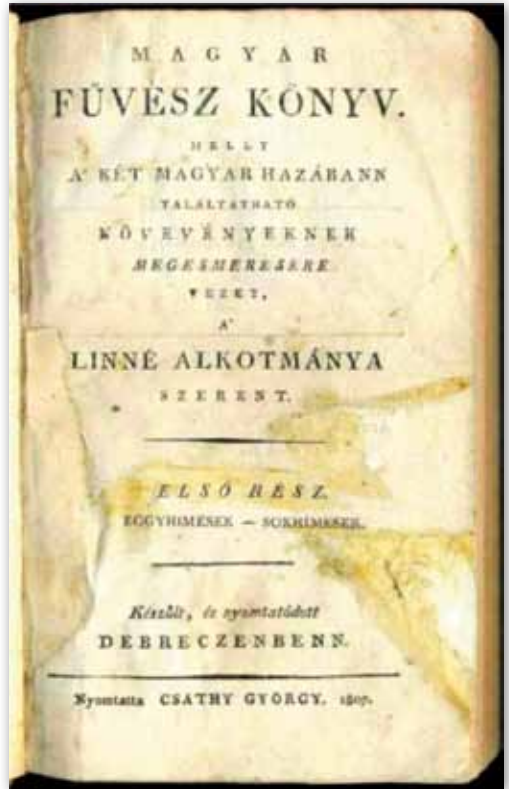
A 19. század elején gyors ütemben jelentek meg a pozsgások mind a magán- mind az intézmények gyűjteményeiben. Több, azidőben keletkezett szakirodalom is foglalkozott e növényekkel. 1807-ben jelent meg Diószegi Sámuel (1761-1813) és Fazekas Mihály (1766-1828) „Magyar fűvész könyv” című munkája Debrecenben. „A’ Linné alkotása szerént” megírt műben már 6 féle kaktuszfaj nevét találjuk az I. kötet 293. oldalán:

tsetses Kaktus (Cactus mammillaris)
dinnye Kaktus (Cactus Melocactus)
négyszegű Kaktus (Cactus tetragonus)
hatszegű Kaktus (Cactus hexagonus)
kisfige Kaktus (Cactus opuntia)
nagyfige Kaktus (Cactus Ficus Indica)

Ebben a munkában jelennek meg az első magyar kaktusznevek:

oszlopos tsuda-tövis = Cactus hexagonus, *indiai fige, pogátsa-levelű fű* = Cactus opuntia.

E több mint 600 oldalas alkotás két évi munkával készült el. Kiadási költségeit az akkori Debreceni Magisztrátus fedezte. A

4. kép: Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály Magyar fűvész könyve, amely megteremtette a magyarországi botanika nomenklatúráját és terminológiáját, egyben az első növényhatározó.

Magyar Fűvész Könyvet 3000 példányban nyomtatták ki, ami abban az időben szokatlanul magas szám volt. Az iskolai tankönyvként is használt munkát az akkori szigorú Helytartótanács dicsérettel tüntette ki.

A már idézett Diószegi Sámuel 1813-ban az Orvosi Fűvész Könyv című munkájában ismertette az Aloe fajok gyantáinak használatát, de óvatosságra is intett utalva rá, hogy a „... gyakori veleélésre hajlandó személyeknek igen veszedelmes, nem különben a száraztermészetűeknek, borral bővel élőknek, a vérköpesre hajlandóknak, a terhes asszonyoknak is. Hanem a bő nedvességű és puha testű személyeknek hasznos lehet, de jobb e nélkül általában ellenni,

H Ű S Z H Í M E S E K.

EGGYANYÁSOK.

313. KAKTUS. (CACTUS)

Tszész. 1-tagú, felső, kívül egymást hátaló pikkelyekkel megrakott: *Bokr.* sok-szirmú: *Gyüm.* eggy hozlázúdad húsos bogyo; 1-re kelzű, sokmagvü.

* *Gyümölytszormák minden szár és levél nélkül.*

tetses K. (*C. mammillaris*) görögdiinyeforma, melyen vagynak tsetsimbó formájú szörös növések: *vir.* nőnek itt amott az oldalából.

diane K. (*C. Melocactus*) sárgadiinyeforma, 14 v. 15 barázdjú vagy tikkelyu, tövisses.

** *Pőznajormák, mellyek felnőnek minden dg és levelek nélkül.*

négyzegn K! (*O. tetragonus*) felálló-hozszú, négy-lazgü.

hatzegn K! (*C. hexagonus*) felálló-hozszú, 6-lazgü; lazglelei szellyelállanak. *Vir.* fejer, *csuo* nylik, *reggeire* elhervad. (*ozziopos tsuda-tövis*).

*** *Eggymdsből nőtt húsos levelek, minden szár nélkül.*

kisfige K! (*C. opuntia*) levelei vízszás-tojáskerettek, eggy másból nőttek, pongyolánn szellyel-dölnek, apró-bokor-szalka-fülánkokkal rakva vagynak: *vir.* a' levelekből. (*Indiai fige, pogdtsa-levele szü.*)

nagyfige K! (*C. Ficus Indica*) a' *kisfigétől* oblonga kő-lömböz, hóry lev. merőnn állanak, nagyobbak, 's a' bokros fülánkok között kemény tövis is nő ki.

mert mi hasznat ez tehet azt más barátságosabb szerek sokkal jobban teljesítik”. Joggal gondolhatjuk, hogy az Aloe fajok és a belőlük készített elixírek hatásai az időben már közismeretek voltak.

Szenczy Imre (1798-1860) premontrei kanonok, filológus a növényvilág iránt is érdeklődve a dunántúli főúri kertek növényeiből gazdag herbáriumot állított össze, köztük sok pozsgásnövény is szerepelt, bizonyítva, hogy a korabeli főúri kertekben elterjedtek voltak e növények.

A kismartoni Esterházy kertben az 1850-es évek közepén gondosan összeállított jegyzék készült az ott található növényekről. Eből kitűnik, hogy külön növényházat építettek a kaktuszoknak. A jegyzékben már több, ma is ismert növény neve található: *Cereus pendulus* (*Aporocactus flagelliformis*), *Crassula perfoliata*, *Stapelia variegata* stb. Ugyanezen növényházcól és gazdag gyűjteményéről Silva Tarouca Ernst gróf (1860-1936) neves dendrológus is megemlékezik az 1913-as kismartoni látogatásáról készült soraiban.

Külön fejezetet érdemel a magyar gyűjtéstörténetben az 1848-49-es magyar szabadságharc utáni években emigrációba kényszerült, majd Turinban véglegesen letelepedett Kossuth Lajos (1802-1894) kaktuszgyűjtő szenvedélye. Több Magyarországra küldött levele tanúskodik róla, hogy folyamatosan foglalkozott gyűjtésükkel. Az erdélyi Gyalun Élő Rosenberg házaspárhoz és a Pesten élő Szontagh Miklóshoz küldött sorai igazolják ezt. Kossuth halála után kaktuszgyűjteményének egy része Gyalura került. A Rosenberg család kihalála után Kossuth növényei a Kolozsvári Egyetem fűvészkertjébe kerültek. A trianoni tragédia után a fűvészkertből a politikus Kossuth *Cereus peruvianusa* az akkor létesült Szegedei Egyetem fűvészkertjében kapott új elhelyezést. A II. Világháború idején a szegedi gyűjtemény elfagyott, de a Kossuth-kaktusz töve átvészelte a telet és belőle újabb hajtás sarjadt több ágú növényt képezve. Az 1960-as években egy kb. 1 m hosszú hajtást kapott erről a növényről a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Botanikus Kertje a szegedi fűvészkerttől. Ennek a növénynek egy példánya ma is látható a debreceni gyűjteményben.

Magyar gyűjtéstörténeti adatok a 19. és 20. századból

A továbbiakban a magyar nyelvű kertészeti és botanikai szakirodalomból kiemelve közöljük a pozsgásokra vonatkozó közleményeket és adatokat, lehetőség szerint a korabeli ortográfiával.

Az első hazai kertészeti szakirodalmak között Tótfalusi Miklós „Virágkedvelő” című 1847-ben kiadott könyve foglalkozik szakszerűen kaktuszokkal-pozsgásokkal. A szerző sok pozsgásnövény felsorolása mellett ezek nevelésére és tartására is tájékoztatást ad.

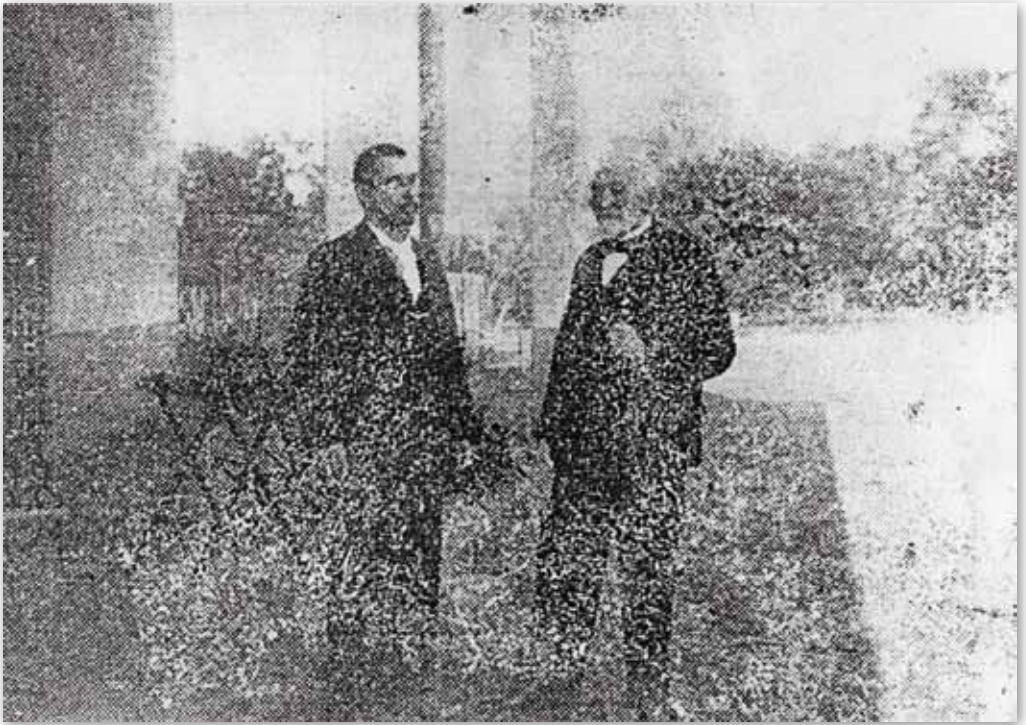
1858-1860. Említettük már, Szenczy Imre premontrei kanonok utazásai során készített herbárium gyűjteményét, amelyben több szukkulens növény is helyet kapott.

1873. Hír érkezett Turinból Kossuth Lajos kaktuszgyűjtő szenvedélyéről. Kedvencei a Cereusok. Kaktuszokat küldött régi barátainak Szontág Miklósnak és a Rosenberg házaspárnak.

1885. A budapesti Országos Kertészeti kiállításán *Agave americana* var. *variegata* virágzásáról számol be Hanusz István.

1889. Menyhárt László (1849-1897) jezsuita szerzetes misszionáriusként működött Afrikában a Zambezi folyó melletti Boromában. Állomáshelyén természetföldrajzi és meteorológiai kutatásokat végzett. Munkája során több afrikai pozsgásnövényt is felfedezett. Baker S. White neves Afrika-kutató róla nevezte el az *Aloe menyhartii*-t és leírta a Thiselton-Dyer Flora trop. Africa 1898 című munkájában.

A 19. század másik jeles magyar pozsgás-kutatója és gyűjtője a Dél-Amerikában Paraguayban ténykedő Anisits János Dániel (1856-1912). Az Asuncion-i egyetemen oktató és a főváros közéletében aktívan résztvevő tudós, a hazai érdeklődés és támogatás hiányában a német Schumann professzornak küldte el a teherkutatásain begyűjtött kaktuszokat. A közleményből Schumann írta le többek között a *Gymnocalycium anisitsii* fajt. Több új kaktuszfaj megtalálása mellett új pálmafajok és nagyszámú zoológiai értékek fűződnek nevéhez. A ma elérhető források alapján összeállított életrajzát e sorok írója adta közre a Debreceni Pozsgástár 1999. évi különszámában.

6. kép: Az egyetlen kép Anisits Dánielről (balra), mellette Czetz János (jobbra) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc honvédtábornoka. A kép a 19. század hetvenes éveiben egy paraguay-i Magyar Újságban jelent meg.

A 19. század végén és a 20. század első két évtizedében a Kertészeti Lapok c. folyóirat részletesen beszámol minden évfolyamában az országban virágzó nagytermetű szukkulensekről és tulajdonosaikról, kertészeti kiállításokon szereplő pozsgásokról, díjazásokról. Külön említést érdemel a Monatsschrift für Kakteenkunde (a német kaktuszgyűjtők egyesületének folyóirata) 1895. évf. decemberi száma, amelynek Verzeichnis der Mitglieder der Gesellschaft der Kakteenfreunde Deutschlands című rovata közli a magyar Penater Eduard mérnök, Budapest-Ofen, II. Országút 1. alatti lakos egyesületi tagságát. Majd ugyanezen folyóirat 1917. évi évfolyama a tagnyilvántartásban közli Erreth Lajos pécsi gyűjtő nevét.

Az említett kiállítások között 1899-ben feltűnik Debrecen neve is. A régi Debreceni Fűvészkert (egykoron a mai Déri Múze-

um helyén működött) részt vett az 1899. évi Debreceni Virágkiállításon. „A fűvészkert akkori főkertésze egy remek csoport succulentát és gyönyörű *Dracena*-kat állított ki” írta Brunner Jenő a Kertészeti Lapok 1899. évfolyamában.

A 19-20. század fordulóján már olyan fejlett volt a magyar dísznövény termesztés, hogy új fajták előállítása is szerepelt a kiállított növények között. Az 1902. május 3-12. között tartott hazai Nemzetközi Kertészeti Kiállításon bemutatásra került három *Yucca* fajta újdonság:

Yucca hibrid 'Ferencz József'
'Széll Kálmán'
'Kossuth Lajos' fajták.

Sajnos a három *Yucca* hibrid fajtának napjainkra nyoma veszett.

1908-ban a Magyar Izraelita Kézmives és Földmivelő Egylet (MIKÉFE) Rákoskeresztúron a Rákos-patak mentén iskolát és kertészképző telepet létesített 2000 m² növényház felülettel. Főleg dísznövény- és zöldségfélék termesztését oktatták érettségizett tanulóknak két éves időtartamban. Növényházaikban kaktuszok bemutatója is helyet kapott.

1913-ban ugyancsak a Kertészeti Lapok közli, hogy az 1904-ben Baján, 1908-ban Putnokon, 1910-ben Kecskeméten, 1913-ban Budapesten beindított középfokú kertészeti oktatás valamennyi intézményében gyűjteményes növényházakat építettek. Ezekben a korabeli követelményeknek megfelelő szukkulens növények is helyet kaptak.

1894-ben létesült az Állami Kertészeti Intézet, a későbbi Kertészeti Tanintézet, majd a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola, utóbb Kertészeti Egyetem elődje. Jeszenszky Árpád ismert gyümölcstermesztő és kertészeti szakíró közli, hogy 1913-ban a tanulóépület mellé helyezték el a növényházakból a nyári idényben a növényeket, közöttük a kaktuszokat is. Az akkor létesült növényházak száma 20-24 között lehetett a Ménesi út és a Villányi út közötti területen. E növényházak többszöri felújítás után még az 1960-as években is működtek, köztük egy pozsgásgyűjteményes ház is volt. (*Jeszenszky Árpád: A magyar kertészet története ahogyan megéltém*)

A Budai- majd Pesti Királyi Magyar Tudományegyetem Fűvészkertben – a mai ELTE Fűvészkert elődjeiben

Külön fejezetet érdemel e tárgykör a magyarországi pozsgásnövény-gyűjtés történetében, mert a kert munkája tudományos értékű. A korábbiakban említettük, hogy Pázmány Péter létesítette nagyszombati Érseki Főiskola orvosi fakultással bővült és ehhez fűvészkertet is létesített az alapító. Nagyszombati működés után ez a kert 1772-ben Budára, majd II. József császár határozatával Pestre került a mai Baross u.107-109 szám alá. A kert egykori igazgatója Winterl József Jakab (1739-1809) „...különös szeretettel foglalkozott az újvilágból származó növényekkel” (Bartalis 1975).

1808-ban újra tovább költözésre kényszerül a Pesti Fűvészkert, a mai Eötvös Loránd Tudományegyetem A és B épületének egykori helyére (Múzeum körút 4.) 1809-ben Winterl Jakab utódként kinevezett Kitaibel Pál (1757-1817) idejében a fűvészkert magcsere-jegyzékében többféle kaktusz- és pozsgás-mag szerepel, amiből következtethetünk egy korabeli gazdag gyűjteményre. Kitaibel után a Haberle Károly Konstantin (1764-1832) került a kert élére. Az ő vezetése alatti kertben virágzott először egy kb 6,5 m magas *Cereus* (valószínű peruvianus) 1824-ben. Haberle 1788-ban összeállított *Index Horti Botanici* növényjegyzékében már több mint 40 féle kaktusz- és pozsgás növény nevét sorolja fel.

1851-ben *Agave lurida*, majd 1854-ben *Fourcroya gigantea* virágzott Fekete József gondozásában írta Gerenday József (1814-1862) a kert korabeli igazgatója. A fűvészkertben a továbbiakban az évenként (néha kétévenként) készített növényjegyzékből következtethetünk a pozsgásgyűjtemény méretére.

1864-ben már nyomdai úton előállított magjegyzék útján kínálta cserére a kert a magjait, benne 4 *Aloe* és 1 *Haworthia* fajt.

Egy másik 1864-ben készült jegyzék szerint a híres Sándor Móric (1805-1878) bajnai gróf kastélyának kertjéből többek között 10 db *Aloe* került a fűvészkert tulajdonába. A gróf kastélykertjének növényjegyzéke a feltehetőleg pozsgásgyűjteményéről ezideig nem került elő. Lehet, hogy idős növényeket sorolt fel a ma még lappangó jegyzék.

A fűvészkert 1864-65. évi gyarapodási jegyzéke 19 db *Crassulát*, 5 db *Aloét*, 26 db *Echeveriát*, 226 db *Mesembryanthemumot*, 20 db *Aeoniumot* és 7 db *Agavét* tüntet fel. Az 1866 évi leltárban „*A Cactusház fából építve csatornafűtéssel, jó állapotban*” megjegyzés jelzi a gyűjtemény helyét. Feltűnően gyarapodott a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően 1866-ban a pozsgásgyűjtemény fajszáma: 54 *Aloe*, 37 *Cereus*, 7 *Echinopsis*, 13 *Euphorbia*, 41 *Mammillaria*, 42 *Opuntia*, 30 *Mesembryanthemum* taxon a gyarapodás más, több mint 1000 egzotikum mellett. Fekete József volt a fűvészkert főkertésze, a gazdag gyűjtemény neki volt köszönhető.

7. kép: Anisits János tiszteletére elnevezett kaktusz a *Gymnocalycium anisitsii*. Archívum

A szabadfoglalkozású kertészek megjelenése hazánkban

Magyarországon a főúri kertészeteken és a pesti fűvészkerten kívül kaktuszok termesztése csak a polgárosodás után megjelenő szabadfoglalkozású kertészmesterek körében indult meg. Az 1720-as években Budán már külön utcája –Gartnergasse – volt a kertészeknek. 1764-ben megalakult a Pesti Kertész Céh. Kezdetben csak a városi ellátásra vállalkozó kertészeket fogta össze. A feljegyzések szerint az első betelepítettek német

családok voltak Kury, Lazarus, Tamasser, Ramaseder, Rottenbiller családnevekkel. A céh szigorú szabályai csak kivételes esetekben engedték meg a dísznövénytermesztők céhbe lépését, nekik kötelezvényt kellett adniuk, hogy zöldségeket nem termesztenek és a céhtagok érdekeit nem akadályozzák. A kertészmesterek nevét címjegyzékbe foglalták már 1767-ben „Garner-Meistern in der Königlichen Freyen Stadt Pest”. A céh fegyelme a céhkommisszáriusok vigyáztak. Őrizték a céh-ládát és a Szent Mária-Magdolna képét ábrázoló zászlót. A céhmesterekhez tartozó és a majdani mester címre pályázó kertészjelölt fiatalnak három évi tanuló idő után még három évig külföldön, Németországban, Flandriában, Franciaországban kellett idegen mestereknél szakmai ismereteiket gyarapítani, ez volt az ún. peregrinus időszak, majd ezután kérhették a „remekmunka” elkészítését követően mesterré avatásukat és a céhbe való felvételüket. A külföldön tanuló jelöltek – a legények – a szakma ismeretei között a kaktuszok szaporításával, termesztésével is foglalkoztak, hazatérve munkájuk nyomán a kaktuszok is megjelentek a termesztett növények között.

Fejlődést jelentett ez a korabeli időben, hiszen többen megfordultak Salm-Dyck, sőt később Haworth kaktuszkertészetében is.

A megnövekedett számú díszkertészek 1815-ben önálló céhet alapítottak 40 taggal. Közülük öt kertészcsalád a Rottenbillerekhez tartozott az Üllői úton. 1872-ben megszűnt a Pesti Kertész Céh.

1885-ben a megnövekedett lélekszámú fővárosban már 7.500 ember élt kertészkedés-

ből. Indokolt volt egy szervezett közösség – egyesület létrehozása. Ugyanebben az évben megalakult az Országos Magyar Kertészeti Egyesület (OMKE) vásonkeői Zichy Ferenc gróf (1811-1900) elnökségével. Az egyesület tagságának csak $\frac{1}{4}$ -e volt vizsgázott kertész, többsége amatőr volt. Tagként bárki beléphetett, aki aktívan művelte a szakmát és elfogadta a tagsági követelményeket. 1905-ben 5000 volt a kertészek száma, ennek kb $\frac{1}{4}$ -e volt hivatásos, képzett szakember. Ugyan ebben az évben az egyesület az alábbi szakosztályokra tagolódott:

- 1, Denrológusok és kertkedvelők
- 2, Gyümölcsstermesztők
- 3, Kaktuszkedvelők**
- 4, Kereskedő kertészek
- 5, Kertművészek
- 6, Vezetőkertészek
- 7, Zöldségtermesztők
- 8, Ifjúsági szakosztály

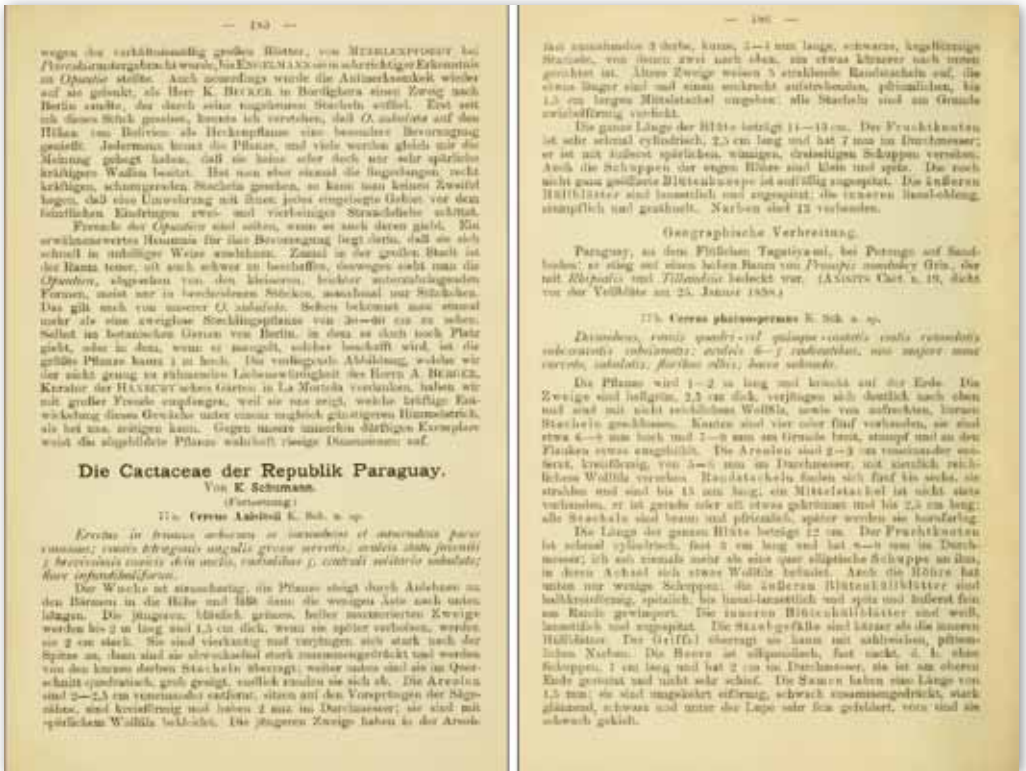
A történeti áttekintést a szakosztályokra tagolódás miatt adtuk közre. Az OMKE-n belül megjelentek a kaktuszgyűjtő magán-személyek. Az OMKE hivatalos szakmai lapja 1886-ban indult Kertészeti Lapok címmel. Oldalain már kaktuszokról és más pozsgásokról több közlemény is megjelent, amint erre korábban hivatkoztunk.

Magán kaktuszgyűjtők a 19-20. században Magyarországon

Történelmi adottságaink a 19. század végéig alig adtak lehetőséget az akkori polgárosodott társadalmi rétegeknek a pozsgások gyűjtésére. A 19. század legvégén, de inkább a 19-20. század fordulóján – feltehetően – a korabeli nyugat-európai gyűjtés hatására változott a helyzet. Hiányzott a tárgykör magyar nyelvű szakirodalma is. Korábban említettük a Monatsschrift für Kakteenkunde német kaktuszos folyóiratban megjelent Penater Eduard magyarországi gyűjtő nevét. Nevezett gyűjtőnk Morvaországban Woinomistez-ben (ma Vojnav Mestec) született, mérnökként dolgozott a MÁV-nál Budapesten. Gyűjteményéről és annak sorsáról sajnos nincsenek ismereteink. Ugyanezen folyóirat 1896-ban és 1899-ben is említi Penater nevét.

Még kevesebbet tudunk Dr. Erreth Lajos (1849-1918) orvos, pécsi gyűjtőről. Szakmai körökben közismert sebész volt. Neve többször is szerepel a Pécsi Szemle c. periodikában. A feljegyzések között olvasható, hogy 1891-ben a Királyi Magyar Természettudományi Társulat tagjai közé választotta. Gyűjteményéről és annak sorsáról nincsenek ismereteink. 1918-ban tüdőgyulladásban hunyt el. 1892-ben jelent meg Morvay Károly „*A virágkertészet kézikönyve*” c. műve. Könyvében Cactus fejezet címmel rövid ismertetőt ad a kaktuszokról. Munkája később több kiadásban is megjelent. 1916-ban Kardos Árpád (1862-1939) a fővárosi Fűvészkert főkertészének „*Séták a budapesti egyetemi Növénykertben*” címmel jelent meg munkája. E kiadványban, majd a korabeli Kis Könyvek sorozat Szobakertészet c. művében „*Kaktuszok és egyéb pozsgásnövénnyekről*” ad rövid ismertetőt. Kardos korábbi művében felsorolt értékeket az első világháború sajnos elpusztította. Megújulását pedig az ezt követő tüzelőanyaghiány akadályozta. „*A pesti növénykertben 1925-ben mindössze 1 Echinocactus, 3 Mammillaria, 12 Mesembryanthemum, 2 Stapelia faj szerepelt a gyűjteményben*” (Bartalis: 1973)

Ez időben létesült a Fővárosi Állatkert pálmaházának kaktuszgyűjteménye. Ennek gondozója és gyarapítója volt Aranyi János péceli gyűjtő, kiváló autodidakta kaktuszkeretész. Egyetemi hallgató koromban többször is volt alkalmam találkozni vele péceli gyűjteményében. Az I. világháború előtt ismert volt Dr. Répcsi Gyula pápai gyűjtő neve. Gyűjteménye nagyságáról, összetételéről, sorsáról sajnos nincsenek ismereteink. Ugyancsak Pápán hozta létre gyűjteményét Gaál József (1893-1990) napjainkban is ismert nevű gyűjtő. Több évtizedes munkája beépült a mai gyűjtő szakismeretébe, öntetlenül adta át szóban és írásban gazdag tudását. Az I. világháború után a szicíliai Bordighera-ban volt hadifogoly. Szabadidős sétái (!) alkalmával ismerkedett meg az első kaktuszokkal, az Opuntiaikkal. Hazatérve kezdett részletesebben foglalkozni e növény család tagjaival. A II. világháború alatt sikerült több növényét átteleltetni, többek között átmentet-

8. kép: *Cereus anisitsii* első leírása. (Monatsschrift für Kakteenkunde 1899. 9. évf. 12. 185-186.)

te a *Cereus hungaricus*. Idős korában gyűjteményét átadta a Boros Kertészetnek. Kezdő korunkban nagyon sok növényt kaptunk tőle ajándékként. Pápán kezdte gyűjtőmunkáját az 1920-as évek közepén Kondér István (1897-1975) erdőmérnök. Elméleti és gyakorlati ismereteit csak Gaál Józseffel lehet összehasonlítani. Tudásának és nemzetközi tekintélyének elismeréseként – első magyar gyűjtőként – az International Organization for Succulent Plant Study, röviden IOS tagjai közé választotta. Neki is sikerült 1944 telén megőrizni a *Cereus hungaricus* egy példányát.

Prokop Jenő budapesti orvos az I. világháború után két alkalommal is gyűjtött növényeket Mexikóban. Az általa felfedezett *Testudinaria acolmea* két példánya került több begyűjtött kaktusszal együtt a Budapesti Fűvészkertbe. E növények is a háború áldozataivá váltak. A *Testudinaria acolmea* ma

szinonímája a *Dioscorea mexicana* növénynek. Prokop Budapesten 1916-ban hunyt el. Az I. világháború előtti magánkertészetek között Heindrich és Redly és Társa cég foglalkoztak kaktuszok termesztésével. Az 1920-as évek közepén több magánkertészet is megkezdte a pozsgások termesztését és árusításukat. Ismertebbek voltak többek között a Horváth és Földy cég Pécelen, Czigány László és Gelb Malvin Budapesten és az Abel testvérek Debrecenben.

Filipovits Ottó 1925-ben kezdte gyűjtését. Több évtizedes munkája után az ő gyűjteményéből is életben maradt néhány példány a II. világháború alatt. A Csili Kaktuszkedvelő Szakkör 1972. évi kiállításán láthattuk ezekből a *Lophophora caespitosa* és a *Lophophora ziegleri* több évtizedes példányait.

Az I. világháború után 1925-től indult meg nagy lendülettel a pozsgások gyűjté-

se, bár a hazai kínálat kezdetben külföldről származott. Ebben az időben már aktívan működött a Kertészeti Egyesület keretén belül az 1926-ban megalakult Kaktuszkedvelők Szakosztálya. Első elnöke „konyhai és kisbatskói” Maros Imre főgeológus volt. Gyakorlati és adminisztratív székhelyként a Budapesti Fűvészkert adott helyet a kaktuszgyűjtőknek. Szakmai tevékenységükről a Kertészeti Szemle és az Új Idők c. folyóiratok tájékoztatták az érdeklődőket. Szervezeti működésükről készült összes feljegyzés a II. világháborúban megsemmisült. Maros Imre tollából származik Szabó Zoltán: Szobai növények élete és gondozása c. könyvben a „Kaktuszok és szukkulenták gondozása” c. fejezet (Budapest 1928). Tudomásunk szerint a fenti szakosztály 1928-ban saját jelvényt is készített.

Kéziratban megmaradt szakmai feljegyzések szerint a Krausz és Gutmann kertész cég az igények kielégítésére sok ezer – magvetésből származó – kaktuszt és pozsgást importált, főként Németországból. A már említett Czigány László a budapesti Lövölde téri üzletében mutatta be a legújabb – külföldről beszerzett – újdonságokat. A hazai kínálat mellett állandó ajánlatokkal jelentkezik a német Friedrich Adolph Haage cég is a magyar piacon. Ekkor jelenik meg Fegyverneki Frommer István neve a „Mexikói Kaktuszfarm” tulajdonosaként. Frommer sok ezer kaktusz felnevelését tűzte ki célul a hazai igények kielégítésére. Szakmai munkájának ismerete és irodalmi tevékenysége elkallódni látszottak, mígnem egy hazai gyűjtő egy miskolci antikvárium polcán rátalált irodalmi munkáinak általa diszkótetben összegyűjtött egyetlen példányára. Ebben Frommer cikkeinek és rádió előadásainak kéziratai maradtak meg. Frommer 1934-ben már közel harmincezer magoncot kínált eladásra. A II. világháború közeledtével Frommer külföldre távozott. Gyűjteményének jelesebb példányait is magával vitte, sorsáról továbbiakat nem tudunk. Gyűjteménye állítólag külföldre került, majd rejtélyes úton visszakerült Magyarországra. Az 1944-45-ös kemény tél a gyűjtemény nagy részét elpusztította, csak néhány darab maradt meg belőle,

amelyek további sorsa ismeretlen. Említetük már Dr. Horváth István péceli gyűjtő nevét. Kísérletező gyűjtőként *Echinopsis eyriesii* és *Trichocereus spachianus* fajokat keresztezett össze. A belőlük származó utódokról a Pozsgások című kiadvány 240. számú lapján tékozdhatunk. A mai nemzetközi nomenklatúra szabályai szerint az utódok neve *Trichocereus spachianus* cv. Hungaria. Az elnevezés Kondér Istvántól származik, a köztudatba a Kakteen und andere Sukkulente c. folyóirat 1967. évf. júliusi száma vezette be.

A II. világháború alatt a hazai kaktuszgyűjtemények gyakorlatilag elpusztultak, csak néhány növény vészelt át a korszakot. Nagyon lassan, mintegy másfél évtizedes várakozás után kezdődött változás. 1957-ben megalakult a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Központi Növénykedvelők Szakosztálya. Az előadások és élőnövények bemutatása mellett hamarosan a kaktuszok is megjelentek, ebben nagy szerepe volt az ELTE Botanikus kert által szaporított és terjesztett pozsgásoknak. Hamarosan létrejött a Szakosztályon belül a Kaktuszkedvelők Csoportja. Önálló egyesület megalakítása ezidőben elképzelhetetlen volt. A nagyobb vidéki városokban is feltűnt egy-egy – főként külföldi kapcsolatokkal bíró – gyűjtő, így Miskolcon Dr. Kiss József, Schummel Rezső, Kugler Tibor, Szolnokon Sarkmagóczy József. Hamarosan megalakultak a vidéki kaktuszkörök egy-egy intézmény - TIT, HM Tiszti Klubok, Művelődési Házak - keretén belül.

Csili Kaktuszkedvelők Szakköre

1962-ben jött létre a Csili Kaktuszkedvelők Szakköre a Pesterzsébeti Vasas Művelődési Házban előbb Kern Péter, majd Kondér István vezetésével. A szakkör hamarosan országos- és nemzetközi hírnévnek örvendett, és az ország városaiban felbukkanó gyűjtők és szakkörök hamarosan csatlakozva a Csilihez, egy laza szövetséget alkotva. A fővárosban működő Csili Szakkör jelentősebb anyagi támogatás mellett külön szaklapot adott ki Pesterzsébeti Vasas Művelődési Ház Kaktuszkedvelő Szakkör Tájékoztatójaként. A hosszú cím a hovatartozás biztosítója volt. A korabeli stencil technikával sokszorosított

kiadvány 1963-ban jelent meg először 250 példányban. A kiadvány egy része eljutott a vidéken élő Csili tagokhoz is. E Tájékoztató volt a háború utáni első kaktuszos periódika, előállítását a Csili Művelődés Ház támogatásával Kern Péter érdeme volt. Tartalmában tájékoztatást kapott a gyűjtő a kaktuszok neveléséről, magvetéséről, öntözésről, talajról, majd megjelent a kaktuszok rendszerzése, oltása, téli gondozása. Gyakorlatilag átfogó képet kapott a gyűjtő a pozsgáskultúráról. A szerzők között Kondér István, Varga Béla, Szabó Dezső, dr. Agócsy Pál, Tamás Gyula, Bartalis Imre, Augusztinyi Béla, Kern Péter, Mészáros Zoltán neve szerepelt gyakran saját szakterületükről értekezve. A Tájékoztató hosszú ideig rendszeresen megjelent, majd miután a Csili Szakkör egyesületté alakult, a nyomdatechnikával előállított kiadványt folytatta szakmai tájékoztatását.

A Csili Szakkörben hamarosan lehetőség nyílt külföldi gyűjtők és előadók meghívására. Ott hallgathattuk Curt Backeberg, Franz Buxbaum, Werner Rauh és más korabeli ismert gyűjtők és terepkutatók előadásait. Walter Haage 1960-ban meglátogatta a Csili Szakkört. Tőle akkor még nagyon ritka magvakhoz, pld. *Astrophytum asterias*, *Gymnocalycium*, *Mammillaria*, *Thelocactus* stb. juthattunk A Csiliben azidőben nagyon élénk szakköri élet volt, egy-egy szakköri napon 40-50 gyűjtő is megjelent. A legtöbb előadásra magam is Budapestre utaztam, néha előadást is tartottam.

Debreceni (Hajdú-Bihar megyei) Kaktuszkedvelők Szakköre, később Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület (MKPT)

Debrecenben a Csili Szakkör után hamarosan megalakult a Kaktuszkedvelők Szakköre a Városi és Megyei Művelődési Központ szervezésében. A debreceni szakkör megalakulásával a kelet-magyarországi gyűjtők fogtak össze. Évenként kiállításokat rendeztek és két előadó hivatalos meghívására kaptak anyagi támogatást. Ehhez jött még évenként egy szakmai utazási lehetőség országon belül neves gyűjtőkhöz. A szakkör 1971-ben, mint utóbb kiderült, engedély nélkül önál-

lón szakfolyóiratot indított, amit később a Művelődési Központ *Hajdú-Bihar megyei Kaktuszkedvelők Szakkörének Tájékoztatója* címen jelentetett meg. Szakkörök alakultak még tudomásunk szerint Egerben, Mezőtúron, Szombathelyen, Pécsen, Nyíregyházán. Tagjaik idővel az MKOE-hoz csatlakoztak. Az egykori MMK (Megyei Művelődési Központ) szakkörként működő Debreceni Kaktuszkedvelők Szakköre 1995 szeptemberében Papp László botanikus kert igazgató elnökletével „újja alakult és egyben megalakult” (idézet: Papp László: *Elindultunk újra*. Debreceni Pozsgástár, 1998. 1. 1. o.) Debreceni Kaktuszgyűjtők néven, amely ma Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület (MKPT) néven működik, megőrizve a korábbi szakkör jogfolytonosságát, és 50 éves jubileumát ünnepelhette 2012-ben. Korábbi szakmai kiadványa ma Debreceni Pozsgástár címen 16 éve megjelenő, szakmailag gazdag, megjelenésében látványos negyedéves folyóirat. Értékeinek méltatására az olvasók az illetékesek.

A Magyar Kaktuszgyűjtők Országos Egyesülete (MKOE) megalakulása és működése

1971-ben érkezett el a Magyar Kaktuszgyűjtők Országos Egyesülete megalakulása Kern Péter kitartó szervező munkája révén. Őt választotta a Közgyűlés első elnökének is. Az egyesület megalakulása évében Kaktusz-Világ címen képes folyóiratot is megjelentetett. A folyamatosan megjelenő folyóiratnak napjainkban már a 27-ik évfolyamát olvashatjuk. Az MKOE országos szervezetén belül előbb helyi szervezetek, majd helyi csoportok alakultak és működnek napjainkban is. Az MKOE működésének történeti feldolgozása levéltári adatokra támaszkodva egyesületi feladat.

A Budapest és Debrecenben működő egyesületek korábban közös kiadványként jelent meg a POZSGÁSOK lefűzhető színes lapok vagy kártyák. Napjainkban ez már az MKOE kiadványa. Tartalmával és színes ábráival gazdagítja történeti és szakmai ismereteinket.

Néhány fontos évszám a legújabbkori kaktuszgyűjtésünk történetéhez

1971. Nemzetközi Kaktuszkiállítás szervezett a Debreceni Kaktuszkedvelők szakköre. A hazai hatóságok sajnos nem engedélyezték külföldi kiállítók részvételét növényvédelmi zárszolgálati okokra hivatkozva. A kiállítás hazai gyűjtők részvételével kiválóan sikerült. Neves haza gyűjtőink között köszönthették Augusztynyi Béla edelényi, Novák János sátoraljaújhelyi, Szabó Dezső, Kondér István, Fierer Kelemen budapesti, Hubai István egerfelnémeti, Bujdosó Lajos komáromi, stb. gyűjtőtársunkat és az Orosházi Kaktuszkedvelő Szakkört. A kiállítást Kondér István a Csili szakkör elnöke nyitotta meg.

1972. Ilovsky Margit a délvidéki Zentában élő pedagógus és kaktuszgyűjtő a Magyar Televízió felé nehezményezte, hogy a hirdókban és ismeretterjesztő műsoraikban csak rövid időt, 1-2 percet szánnak a növényeknek, adott esetben Farkas János kaktuszainak bemutatására.

1972. Feltételezhető, az előző sorok nyomán a Magyar Televízió ez év februárjában bemutatta Farkas János gyűjteményét.

1972. A „Nachrichten der Steirischen Kakteenfreunde” című Ausztria-Stajer tartományi kaktuszos folyóirat januári számában Farkas Jánosról és gyűjteményéről képes tájékoztatás jelent meg.

Ugyancsak Farkas János akkori közismertségét tanúsítja a két alábbi levélcím:

1, Országos Kaktusztermelő elvtársnak-TSz főkönyvelő
Kecskemét (Kérem a posta leleményességét)

Die Cactaceae der Republik Paraguay.

Von K. Schumann.

(Fortsetzung)

77a. *Cereus Anisitsii* K. Sch. n. sp.

Erectus in truncis arborum se incumbens et ascendens parte ramosis; ramis tetragonis angulis grosse serratis; aculeis statu juvenili 3 brevissimis coccis dein auctis, radialibus 5, centrali solitario subulato; flore infundibuliformi.

Der Wuchs ist strauchartig; die Pflanze steigt durch Anlehnen an den Bäumen in die Höhe und läßt dann die wenigen Aste nach unten hängen. Die jüngeren, bläulich grünen, heller marmorierten Zweige werden bis 2 m lang und 1,5 cm dick, wenn sie später verholzen, werden sie 2 cm stark. Sie sind vierkantig und verjüngen sich stark nach der Spitze zu, dann sind sie abwechselnd stark zusammengedrückt und werden von den kurzen derben Stacheln überragt; weiter unten sind sie im Querschnitt quadratisch, groß gesägt, endlich runden sie sich ab. Die Areolen sind 2—2,5 cm voneinander entfernt, sitzen auf den Vorsprüngen der Sägezähne, sind kreisförmig und haben 2 mm im Durchmesser; sie sind mit spärlichem Wollhaár bekleidet. Die jüngeren Zweige haben in der Areole fast ausnahmslos 3 derbe, kurze, 3—4 mm lange, schwarze, kegelförmige Stacheln, von denen zwei nach oben, ein etwas kürzerer nach unten gerichtet ist. Ältere Zweige weisen 5 strahlende Randstacheln auf, die etwas länger sind und einen senkrecht aufstrebenden, pfriemlichen, bis 1,5 cm langen Mittelstachel umgeben; alle Stacheln sind am Grunde zwiebelartig verdickt.

Die ganze Länge der Blüte beträgt 11—13 cm. Der Fruchtknoten ist sehr schmal zylindrisch, 2,5 cm lang und hat 7 mm im Durchmesser; er ist mit äußerst spärlichen, winzigen, dreiseitigen Schuppen versehen. Auch die Schuppen der engen Röhre sind klein und spitz. Die noch nicht ganz geöffnete Blütenknospe ist auffällig zugespitzt. Die äußeren Hüllblätter sind lanzettlich und zugespitzt; die inneren lineal-oblong, stumpflich und gezähnt. Narben sind 13 vorhanden.

Geographische Verbreitung.

Paraguay, an den Flüssen Tagatya-mi, bei Porongo auf Sandboden; er stieg auf einen hohen Baum von *Prosopis nandubey* Gris, der mit *Rhipsalis* und *Tillandsia* bedeckt war. (ANISITS Cact. n. 19, dicht vor der Vollblüte am 23. Januar 1898.)

9. kép: A 8. kép leírása egy lapra összevágva a könnyebb áttekintés kedvéért.

A posta jelzése: Utána Izsák

2, Akinek a legtöbb kaktusa van
Izsák
Kaktuszgyűjtő

1973. Orosháza-Gyopárosfürdőn Soós Béla kertészmérnök Országos Kaktuszgyűjtemény létrehozását tervezte. A város a teljes támogatását élvező tervhez területet, villamosenergiát és öntözővizet ajánlott fel. A Dunai Vasmű Gyopárosfürdői Üdülője fűtőenergiát ajánlott. A 100 m²-es növényházhoz és a hozzá tervezett 2-300 m²-nyi szabadföldi kiültetési területhez tervük szerint hazai és külföldi gyűjtők segítségét kérték volna. A növényház szerkezetéhez a Dunai Vasmű vasanyagot, az Orosházi Üvegyár üveget, a többi építőanyagot vállalatok, intézmények adták. Az időközben beállt gaz-

dasági okok miatt a nagyszerű kezdeményezés nem valósulhatott meg.

1974. Heinz Wageringer úr meglátogatta Farkas János gyűjteményét és nagy elismeréssel írt a *Kakteen und andere Sukkulenten* című lapban.

1975. A Debreceni Kaktuszkedvelők Szakköre a Virágkarnevál egyik rendezvényeként kiállítást rendezett. A kiállításon 52 gyűjtő állította ki növényeit, ill. képeit. Jelen voltak budapesti, egri, nyíregyházi, sátoraljaújhelyi, szegedi, szombathelyi gyűjtőtársaink. Farkas János nagyméretű fényképeken mutatta be gyűjteményét. Dr. Kiss József, Hubai István, Fierer Kelemen, Novák János növényei kiemelkedő szakértelemről tanúskodtak. Kovács László szegedi gyűjtő pompás akvarelleken ábrázolta a kaktuszokat, és bemutatta a kaktuszok rendszerét ábrázoló paravánját. Teljes létszámban állítottak ki a Debreceni Szakkör tagjai is. A kiállításon előadást tartott dr. Kiss József és Farkas János, mindketten diafelvételeken mutatták be gyűjteményeiket.

A kiállítás szenzációi voltak a Mészáros Zoltán által néhány héttel azelőtt Kubában gyűjtött új, akkor még le nem írt Melocactusok, ez volt az első hazai nyilvános „szereplésük”.

Az Arany Bika Szálló színháztermében rendezett kiállításnak öt nap alatt 10.000 körüli látogatója volt. Ismereteink szerint ez volt eddig a legnagyobb hazai kaktuszkiállítás.

1977. A Pécsi Tanárképző Főiskola Botanikus Kertje ápr. 21-24 között 25 éves fennállásának jubileumát ünnepelte. 23-án Dr. Nemes Lajos és N. Szentirmay Teréz előadást tartottak kaktuszos és pozsgás tárgykörben.

1977. A Mezőtúri Kaktuszkedvelők Köre május 7-15. között rendezte III. Kaktuszkiállítását a Művelődési Központ Kamaratermében.

1977. Az MKOE május 28. és június 5. között rendezte VI. Országos Kaktuszkiállítását a Kertészeti Egyetemen. A kiállítás ideje alatt David Hunt ismert angol gyűjtő

előadást tartott a Mammillaria nemzetség rendszerezéséről.

Ugyanebben az időben Dieter Supthut és David Hunt Magyarországon tartózkodtak Dr. Mészáros Zoltán meghívására. A meghívottak között szerepelt Hernado Sanchez Mejorada is, de ő, mint utóbb kiderült, nem tudott utazni. A meghívottak megtekintettek és értékelték néhány hazai pozsgásgyűjteményt, Szutorisz Gyula, Fierer Kelemen, Szabó Dezső, és a Debreceni Botanikus Kert gyűjteményeit. A Debreceni Szakkör tagjainak Dieter Supthut előadást tartott Alsó-Kalifornia kaktuszairól. Magyarországra érkezésük előtt több nappal levélben értesítést küldtek Mészáros Zoltánnak, de levélük csak hosszú „késéssel”, távozásuk után érkezett meg. Valakinek nem volt sürgős az angolnyelvű levél továbbküldése.

Ugyanebben az évben a Kelet-német Kaktuszgyűjtők Egyesülete Farkas Jánost és Nemes Lajost meghívta a tavaszi Berlini Kaktuszkiállításra.

1978. Kondér Istvánné az 1975-ben elhunyt férje emlékére *Kondér István vándordíjat* alapított. A trófea felületén *Trichocereus spachianus* cv. *Hungaria* képet, és a „*Nem hal meg az ki milliókra költi/ Dús élte kincsét./ Ámbár napja múlt...*” feliratot vésette. A növény képe Farkas János diafelvételéről készült. A vándordíjat azon Csili Szakköri tag örzi, aki háromszor nyerte el az első díjat.

1983. Június hónapban Sepp Joschtl és Dr. Josef Prieznitz vezetésével az Osztrák Kaktuszgyűjtők Egyesületéből érkezett látogató csoport felkereste Fierer Kelemen, Szutorisz Gyula, Farkas János és dr. Kiss József gyűjteményét.

Dr. Nemes Lajos
Szomód

Képek, képaláírások:

Archívum: 7. Ficzere Miklós: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9.
Dr. Nemes Lajos: 6.

Megemlékezés

EPRESI LÁSZLÓ

1935. december 13. – 2015. augusztus 2.

Mammillaria luethyi Epreši László kedvenc növénye.

Ismét szegényebb lett a magyar kaktuszos élet. Egyik nagy ismertségnek örvendő tagja távozott közülünk. A növények gyűjtését még a hőskorban kezdte, amikor sokkal nehezebb volt maghoz és növényekhez jutni, mint manapság. Eleinte lakásának erkélyén nevelte egyre gyarapodó kollekciónak. Később kertés házba költözése után már fóliasátorban és üvegházban talált helyet növekvő gyűjteménye. Tagja volt a Csili Kaktuszgyűjtő Klubjának, alapító tagja az MKOE-nak. Az évek során felgyűlt tapasztalatait bőkezűen megosztotta az érdeklő-

dőkkel szóban és írásban is a szakfolyóiratokban. Jó kapcsolatot ápolt belöldi és felvidéki gyűjtőkkel. Őt is sokan látogatták és üres kézzel senki sem távozott tőle. Az internet elterjedése új lehetőségeket nyitott meg számára. Sok kaktuszos csoportnak lett aktív tagja. Napi szinten tudta megmutatni virágzó csodáit és az érdeklődőknek is késedelem nélkül tudott válaszolni. A kaktuszos életben végzett munkájának elismerésül 2007-ben Anisits díjjal jutalmazták. Az évek ugyan elszálltak felette, de érdeklődése nem csökkent a kaktuszok iránt. Tele volt tervekkel. Sajnos, egy először hétköznapi tűnő baleset tragédiába fordulásuk megakadályozta valóra váltásukat. Most el kell búcsúznunk Tőled Laci Bátyám, de emlékedet szeretettel megőrizzük. Csak az hal meg, kit végleg elfelednek. Isten veled!

Gonda István
és a Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság

Ficzere Miklós

Magyar kéznyomok a kaktuszrendszertanban

Magyar szerzők által leírt kaktusznevek és történetük

Zusammenfassung: Wir können die von ungarischen Autoren beschriebenen Taxa von Kakteen-taxonomie kennenlernen. Von diesen Schrieben sind interessanter die von Zoltán Mészáros, Norbert Tóth und Miklós Ficzere beschriebene ältere und neuere Taxa.

Abstract: One can know the taxa of cactus taxonomy are written down by Hungarian authors. From these descriptions the new and older taxa written down by Zoltán Mészáros, Norbert Tóth and Miklós Ficzere are more interesting.

1. kép: *×Soehrenopsis hungaricus* Ficzere.

Manapság sokszor hallhatunk, olvashatunk olyan lábnyomokról, amelyek valamilyen emberi tevékenység hatásának kifejezői, természetesen negatív értelemben. Nyilvánvaló, hogy a kaktuszgyűjtők kaktuszgyűjtésének is megtalálhatóak a káros lábnyomai, elsősorban ott, ahol ezek a növények élnek,

az amerikai kontinensen. Az is nyilvánvaló, a káros lábnyomoknak kedvező hatásai is léteznek, amennyiben valamilyen eddig nem ismert vagy nem eléggé ismert összefüggés, jelenség magyarázata válik érthetőbbé a terepkutatások alkalmával. A lábnyomok az egyéni élményeken kívül akkor válnak igazán értékessé, amikor azok kéznyomokká lényegülnek a terepi barangolás eredményeként, majd az azt követő utómunkálkodás során. Ebben az írásomban azokat a kéznyomokat veszem sorra, amelyeket a magyar kaktuszgyűjtők jegyeztek fel a kaktuszrendszertan lapjaira mint új taxonokat, akár az élőhelyi látogatásuk, akár az itthoni kaktuszgyűjteményükben tett megfigyelésükre alapozva. Sajnos, más nációkkal összehasonlítva nagyon kevés magyar kéznyomot találtam. Okai többfélék lehetnek. Egyrészt hallok a hazai dünnögést azokról a külföldiekről, akik mindent leírnak, még a legegyszerűbb formát (f.) vagy kultivárt (cv.) is, gondolván, idővel majd helyére kerülnek leírásaik, de legalább leírásra kerültek. Ezt a gyakorlatot kellene követni nálunk is. Másrészt mintha a magyar kaktuszgyűjtők nem találnák íróeszközüket a hasonló leírásokhoz, vagy talán nem érznek elegendő tudást egy-egy, még a legegyszerűbb leírás elkészítéséhez sem. Ez utóbbi ok alig-

ha lenne helytálló. Megemlítem, hogy a latin nyelvű diagnózis ma már nem szükséges kellék, mivel a diagnózis készülhet angol nyelven is. Az alsóbb rendszertani kategóriákhoz pedig nem követelmény sem latin, sem angol nyelvű diagnózis. Mindenki leírhatja a saját anyanyelvén. Lenne egyéb ok is, de azt már nem szeretném leírni, bár bízva mindenki fantáziájában, úgy gondolom, kitalálása nem okozhat nagy fejtörést. Hogy utaljak a külföldiek „íráskéességére” elegendő néhány taxont példaként felsorolni:

Aylostera fiebrigii var. *archibuiningiana* hort. sensu D. R. Hunt

Mammillaria rhodantha f. *droegeana* (K. Schum.) Schelle

Opuntia inamoena f. *spinigera*

(F. Ritter) P. J. Braun & Esteves

Opuntia lindheimeri cv. 'Gomei'

(Griffiths) Guiggi 2012

Pediocactus simpsonii f. *dinosauriensis* Hochstätter

Rhipsalis dissimilis f. *epiphyllanthoides*

Barthlott & N. P. Taylor

Látható, az előbbi taxonok alsóbb rendszertani rangúak, a botanikában védett rangot csak a faj (sp.) és az alfaj (subsp. vagy ssp.) jelent. Ettől függetlenül, ha a leíró szerzők nevét megnézzük, mindegyikük a nemzetközi kaktológia neves szakértője, akiknek nem jelentett szakmai tekintélyt romboló feladatnak tudományos nevet adni egy formának, de még egy kultivárnak sem, sőt az általuk helyesnek vélt átsorolást sem tartották tudásukhoz méltatlannak. És a hasonló példákat vég nélkül lehetne sorolni.

2. kép: *Melocactus acunae* subsp. *lagunaensis* Mészáros.

3. kép: *Melocactus nagi* Mészáros.

A magyar leírások sorstörténete

A leírások sorstörténetéről beszélek, mivel néhány taxonnál nemcsak érdekes, de tanulságos is az a változás, amelyen ezek a leírások az idők folyamán átmentek a hazai vagy a külföldi szakirodalomban. A leírt taxonok nagyobb része bekerült a nemzetközi köz tudatba, a tudományos neveket tartalmazó IOS és egyéb nyilvántartásokba, nagyon kis részük ellenben teljesen visszhangtalan maradt, de ez semmiféle leminősítést nem jelent. Most pedig következzenek a magyar leírók, megpróbálva a források ismertetésénél az első közlés évszámán alapuló időrendi

sorrend betartását. A taxonok nevei úgy kerülnek közlésre, ahogyan azok eredetileg jól vagy rosszul megjelentek, ideértve a névhez tartozó egyéb kiegészítéseket is, pl.: szerző, leíró neve, évszám, stb. Sajnos a legrégebbiről ismert kaktuszkutatónk, Anisits János Dániel (ejtsd: Anisics) mai ismereteink szerint sok új növény begyűjtése ellenére sem írt le közülük egyetlenegyét sem. Ezt helyette az általa gyűjtöttek alapján mások tették meg, pl. a német Karl Schumann.

Az első kaktuszra vonatkozó magyar leírás 1936-ban a **Kertészeti Szemle** 20. oldalán jelent meg: *Cereus hungaricus* Földi 1936.

A név még ebben az évben változott és lett: *Cereopsis hungaricus* (Földi) Horváth 1936. (**Kertészeti Szemle** 1936, VIII., 115. o.). Hosszú csend után felbukkan 1967-ben az *Echinopsis spachiana* (Lemaire) H. Friedrich et G. D. Rowley 1974 cv. 'Hungaria' Kondér 1967. Ebben a névben az évszámok mutatnak némi bonyodalmat. A publikáció forrását nem sikerült megtalálnom. Még ez év július 7-én a nyugat-németországi **Kakteen und andere Sukkulenten** újságban az akkoriban érvényesnek vélt név és leírás németül: *Trichocereus spachianus* (Lemaire) Riccobono 1909 cv. 'Hungaria' Kondér 1967, majd másodközlésben a Pesterzsébeti Vasas Művelődési Ház **Kaktuszkedvelők Szakköre Értesítőjében** (IV. évfolyam 12. szám, december, 1967.) magyarul jelent meg. A növényről ezen a néven bőséges ismertető olvashatunk a Pozsgások néven kiadott 239. és 240. kártyán, ahol a lektori megjegyzés helyesen megemlíti, idézem: „...ami leírását és a fajnevet is érvénytelenné teszi (nem tesz eleget az érvényes leírás követelményeinek)”. Az idézetből következően szükség lett volna egy olyan rendszertani változtatásra s ennek megfelelő leírásra, amely az akkori idők ismeretének megfelel. Az idézett megállapításon túl, sajnos nem akadt vállalkozó, aki egy érvényesnek tartható leírást megkíséreljen, egészen 2015-ig. Ekkor az érvénytelen státuszt megszüntetendő, az időközben bekövetkezett változásokat és a növény valóságos származását figyelembe véve leírásra kerültek a következő taxonok: ×*Soehrenopsis* Ficzere & Fábián, 2015 nothogen. nov. és ×*Soehrenopsis hungaricus* Ficzere, 2015, a vonatkozó publikáció megjelenése: **Debreceni Pozsgástár**, 2015. 2.

Igen termékenynek bizonyult az 1976-os esztendő, amikor Mészáros Zoltán ku-

bai kutatásaira, megfigyeléseire alapozva a *Melocactus* nemzetségbe öt új taxont írt le a **Magyar Tudományos Akadémia Lapjában**.

Az új *Melocactus* taxonok:

Melocactus acunae subsp. lagunaensis Mészáros 1976

Acta Biol. Acad. Sci. Hung. 22: 138, f. 14 138 1976.

Melocactus evae Mészáros 1976

Acta Biol. Acad. Sci. Hung. 22: 135 135 1976.

Melocactus borhidii Mészáros 1976

Acta Biol. Acad. Sci. Hung. 22: 135 135 1976.

Melocactus nagyii Mészáros 1976

Acta Biol. Acad. Sci. Hung. 22(1-2): 137 137 1976.

Melocactus radoczii Mészáros 1976

Acta Biol. Acad. Sci. Hung. 22: 136 136 1976.

A leírások különböző szempontokból vizsgálva számtalan szakmai vitában olvasha-

4. kép: *Melocactus radoczii* Mészáros.

tók nagyon sok külföldi szakirodalomban, melyek felsorolása oldalakat tenne ki, ezért ezt mellőzöm. A Hunt-féle rendszertanban az említett *Melocactus* nevek mindegyike a *Melocactus harlowii* (Britton & Rose) Vaupel szinonimája. Egyre több azon tanulmányok száma, amelyek a *Melocactus harlowii* alfajként jegyzi többségüket vagy éppen önálló fajként ismerik el. Ezen tanulmányok összegzéseként a 2015-ben megjelent Lodz-féle rendszertan változtatás nélkül tekintni érvényes leírásoknak Mészáros Zoltán taxonjait.

Ugyancsak Dr. Mészáros Zoltán alkotta meg az alábbi sorozatokat (csoportokat) a *Melocactus* nemzetséghez: *Guitarti* Mészáros (pro ser. *Melocactus* (L.) Mill.), *Harlowi* Mészáros (pro ser. *Melocactus* (L.) Mill.), *Matanzanus* Mészáros (pro ser. *Melocactus* (L.) Mill.), amelyek 1978-ban kerültek közlésre az **Acta Botanica Academiae Scientiarum Hungaricae** lap 24. száma 303-304. oldalán.

Dr. Nemes Lajos és Szabó Dezső **Kaktuszok** című könyve 1981-ben jelent meg, amelyben közlésre kerültek az alábbi új kombinációjú taxonok a 244-245. oldalon:

Pseudoechinopsis (Backbg.) emend. Nemes

Pseudoechinopsis aurea

(Br. & R.) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea f. elegans

(Backbg.) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea f. grandiflora

(Backbg.) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea v. fallax

(Ochme) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea v. leucomalla

(Wessner) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea v. quinesensis

(Rausch) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea v. shaferi

(Br.& R.) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis aurea v. shaferi

(Br.& R.) Nemes n. comb.

Pseudoechinopsis cylindrica

(Backbg.) Nemes n. comb.

Az emend. jelentése: A pontosítást elvégezte Nemes.

A *Mammillaria* nemzetségbe írta le Szutorisz Gyula a *Premammillaria* alnemzetséget

2000-ben. (*Premammillaria* subgen. Szutorisz. Közlés: **Alba-Flóra**, 2000, No 23: 24..)

Mammillaria vagaspina Craig subsp. *immersa* Mészáros et Szutorisz az új taxon. Közlés: **Debreceni Pozsgástár**, 2002. 2. 73-79. A nevet 2003-ban az IOS Repertorium Plantarum Succulentarum is felvette érvénytelen név kiegészítéssel, mivel a *Mammillaria vagaspina* nem elismert faj.

Szintén Szutorisz Gyula leírása az *Opuntia debreczyi*, (**Kaktusz-Világ**, XXVI. évf. 2002. 4. szám, 115-117. oldal). A név széles körben elterjedt, bekerült az IOS RPL (Repertorium Plantarum Succulentarum) kiadványába is. A név megoldatlan, nem hozott létre új fajt vagy szinonimát, bár egyesek az *Opuntia fragilis* szinonimájának tartják. A gyűjtőknek köszönhetően kiválóan szaporodik az e taxonnal félmjelzett és az általuk, sokszor hibásan írt nevek, mint:

Opuntia rutila debreczyi

Opuntia debreczyi var. *rutila*

Opuntia debreczyi, *Denudata*'

Opuntia debreczyi var. *denuda*, *Potato*'

Opuntia debreczyi, *Apache*'

Opuntia debreczyi spp. *denuda*

Opuntia × *debreczyi* Szutorisz 2002 [*O. fragilis* × *O. erinacea* v. *utahensis*]

Az utolsó név egy magyar gyűjtő honlapjának hozadéka, melynél meg kell jegyezni, így ilyen nevet, sohasem írt le Szutorisz Gyula. A honlap szerzője azt is tudni véli, milyen nővények voltak a szülők! Szívesen vennénk, ha közölné forrásait.

Ábel Győző 2005-ben írta le a *Mammillaria zeilmanniana* egy színes változatát *Mammillaria zeilmanniana* fa. *aurea* néven. Közlés: **Debreceni Pozsgástár** 2005. 3. 147-148. o.

Melocactus peruvianus 'aurivillus' név Békefi József leírása. Közlés: **Kaktusz-Világ** 2006. április, 48-63. o. A név a nevezéktani szabályoknak semmiben sem felel meg. Az aposztróf vagy hiányjel (') közé tett név kultivárra (cv.) utal, csakhogy kultivárnak latin nevet nem lehet adni. A gyűjtők használatába így, hibásan sem került be a név.

Szabó Imre a **Debreceni Pozsgástár** 2008. 2. újságjának 23. oldalán írt le egy új kultivárt *Astrophytum myriostigma* cv. Szabó Imre né-

ven. Az új taxon virága teljesen kinyílv a 16 cm-t is elérheti, sok keskeny szíromlevéllel.

A *Melocactus*oknál maradva 2009. a következő dátum, amikor Rigerszki Zoltán és a cseh Riha közösen leírják a *Melocactus matanzanus* subsp. *actinacanthus* (Areces) Rigerszki et Riha taxont, amely a **Kaktusz** cseh folyóirat 2009. 1. újságjában jelent meg képpel is illusztrálva. Ez látható Társaságunk archívumából előkeresett 6. képkönyvön. Véleményem szerint a képen a *Melocactus matanzanus* három, életkorban elkülönülő nemzedéke látható, legfelül a cefáliumot fejlesztett egyedek, közvetlen alattuk a fiatal példányok cefálium nélkül, míg legalul a legidősebb egyedek. A növények valós méretéből kiindulva a képen lévő élőhely területének nagysága az 1/4 m²-t valószínűleg nem haladja meg. A képen kívül az is érdekes, hogy ugyanezt a nevet már három évvel korábban, 2006-ban leírta az olasz Guiggi más szempontokat figyelembe véve: *Melocactus matanzanus* subsp. *actinacanthus* (Areces) Guiggi, közlés: Atti Soc. Ital. Sci. Nat. Mus. Civico Storia Nat. Milano 147 (2): 337. 2006. Fentiek alapján nem igazán érthető, mi volt az ismételt leírással a szerzők szándéka.

Acharagma huasteca Elhart 2011. Elhart Zsolt mexikói te-repkutatásának eredményeként az új faj első leírása angol nyelven a **Cactus World** angol szaklapban került közlésre 2011-ben. [Vol. 29 (2) 105-106. (British Cactus and Succulent Society)] A név széles körben elterjedt, és a tudományos műhelyek többsége elfogadja, mint jó fajt, példa erre a Lodé-féle rendszertan. Magyar nyelven másodközlésként a **Debreceni Pozsgástár** 2012. évi 4. szám

10-13. oldalán ismerkedhetünk meg az új fajjal.

A *Schlumbergera* × *graeseri* (Werdermann) Solti & Calvente nevet írta le Solti Ádám és társa a **Kaktusz Világban** 2012-ben, majd még ebben az évben megjelent az IOS Repertorium Plantarum Succulentarum kiadvány 63. füzetében érvénytelen név megjelöléssel, szöveg idézve:

5. kép: *Melocactus matanzanus* subsp. *matanzanus* lent, fent *Melocactus matanzanus* subsp. *actinacanthus* (Areces) Rigerszki et Riha 2009. Kubában.

„*Schlumbergera* × *graeseri* (Werdermann) Solti & Calvente, *Kaktusz Vilag* 36(1): 23, 2012. *Nom. inval., based on* ×*Rhypsaphyllopsis graeseri, nom. inval. (Art. 34.1b). [The basionym was only used as a provisional name and is hence invalid.]*”

Solti Ádám kiegészítése: „Barthlott professzor doktorandusza, Nadja Korotkova pontosan a közlésünk idején írta meg a doktori disszertációját, amiben egy sokkal pontosabb elemzésben bebizonyította, hogy a régi *Rhypsaphyllopsis* nemzetség mégsem sorolható be a *Schlumbergera* nemzetségbe, pontosabban indokolt az önállósága, és a szakma azóta a régi-eredeti *Rhypsaphyllopsis* × *graeseri* nevet használja.”

A Nadja Korotkova disszertáció megjelenése: 2011. június, Bonn, Rheinischen Friedrich Wilhelms Universität.

Írásom végére maradt a legérdekesebb történet, amely azt is igazolja, hogy a Debreceni Pozsgástárban megjelenteket az IOS-nél is figyelemmel kísérik, ahol nem csak a fajok, alfajok, de még a rendszertanilag legalsóbb rangú hibrideket, graft-kimérákat és allotaxonokat

6. kép: Virágzó *Schlumbergera* × *graeseri* (Werdermann) Solti & Calvente.

is úgymond leltárba veszik. A történet kezdete 2012, amikor a **Debreceni Pozsgástár** 1. újságjában megjelent Tóth Norbert *Ortegocactus macdougallii: tények és tévhit*ek című cikke. Ebben írja a következőt, idézem: „Néhány évvel ezelőtt az egyik olaszországi kertészetben kaktusz-kiméra keletkezett, az *Opuntia compressa* alanyra oltott *Ortegocactus macdougallii* esetében az oltási pontból, az alany és a nemes érintkezési helyéből különös torzszülött hajtott ki. Az *Opuntia* alanyhoz hasonló alakú, tojásdad szártagokat növesztő, de az *Ortegocactus*okra jellemző mintázott epidermiszű kimérát +*Ortegapuntia* cv. *Percy*-nek nevezték el.” Bizonyára Urs Eggli tiszteletbeli tagunknak köszönhetjük a következő nevek felvételét az IOS Repertorium Plantarum Succulentarum kiadványa 63. füzetébe a szükséges kellékekkel, magyarázatokkal kiegészítve, idézem a teljes megjelent szöveget:

+*Ortegapuntia* Tóth, Debreceni Pozsgástár, 2012 (1): 50, ill., 2012. [Obtained in cultivation from *Ortegocactus macdougallii* + *Opuntia compressa*.] +*Ortegapuntia* ‘Percy’ Tóth, Debreceni Pozsgástár, 2012. (1): 50, ill., 2012.

Leírásra került tehát egy graft-kiméra notogénusz (+*Ortegapuntia*) és az idesorolt kultivár (+*Ortegapuntia* ‘Percy’). Az újabb állomás 2014. Ekkor jelent meg Roy Mottram: **The Cactician** (4. 2014. 3. 26.) *Taxonomy Botanical History Databases & c.* kiadványa *The generitaxa of the Cactaceae: An annotated index* alcímmel, amelybe felvette az +*Ortegapuntia* Tóth graft-kiméra notonemzetséget a szükséges kiegészítésekkel megtoldva a kiadvány 238. oldalán az alábbiak szerint:

+*Ortegapuntia* Tóth, *Ortegocactus macdougallii* - tények és tévhit, Debreceni Pozsgástár 2012 (1): 50. Mar 2012.

Etym. Condensed formula.
Gr.-chim. *Ortegocactus* Alexan-

der + *Opuntia* (L.) Mill. [+*Ortegopuntia* 'Percy']
Ref. + *Coryopuntia* Mottram.

Az utolsó sorban találunk egy utalást a +*Coryopuntia* graft-kiméra notonemzetségre, amelyet Mottram írt le. Ugyanebben a kiadványban meg is találjuk ennek leírását a 76. oldalon, idézem:

+*Coryopuntia* Mottram, nothogen. nov.

Etym. Condensed formula.

Gr.-Chim. *Coryphantha* (Engelm.) Lem. + *Opuntia* (L.) Mill.

Rep. Syn. + *Ortegopuntia* Tóth (2012).

Bas. *Ortegocactus* Alexander + *Opuntia* (L.) Mill. [+*Ortegopuntia* 'Percy'].

Magyarázat néhány rövidítéshez. A későbbi következtetések megértéséhez. A graft-kiméra (*Gr.-Chim.*) leggyakrabban a kertészeti termesztésben az oltványoknál jelentkezik az oltási hely környékén, majd a növekedés során távolabbi részekben is észlelhető. Az oltási helyeknél szövet vagy sejt keveredés történik, amelyek megőrzik az eredeti „szülők” genotípusát. Korábban graft-hibrid elnevezést használtak, de ezek a képződmények nem valódi hibridek, nem stabilak, könnyen visszaütnek valamelyik szülőre. A graft-kimérát leíró taxonnév nem fajnév, de az ilyen növényben folyamatosan jelen van két faj. A graft-kiméra nevek formulájára az International code of nomenclature for cultivated plants, rövidítve ICNCP, magyarul: A természetett növények nemzetközi nevezéktani szabályzata, a graft-kiméra nemzetségnév alkotására pedig az *International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants* (ICN), magyarul: *Algák, gombák és növények nemzetközi nevezéktani szabályzata* vonatkozik.

Bas.: Basionym, alapnév: azt az eredeti tudományos nevet jelenti, amelyen az új név alapszik.

Rep. Syn.: Replaced synonym, felcserélt szinonima: egy illegitim (törvénytelen) vagy másképpen használhatatlan név, amelyen egy új név alapszik. Nem ugyanaz, mint az új kombinációk alapneve.

Az említett magyarázatok ismeretében válik különösen érdekessé Mottram +*Coryopuntia* leírásában a *Coryphantha* név feltűnése, és felcserélt szinonimaként (*Rep. Syn.*) az + *Ortegopuntia*. Felmerül két kér-

dés. Az első: Az +*Ortegopuntia*hoz miként kapcsolódik egy egészen más nemzetség, mint amilyen a *Coryphantha*? A második: A + *Coryopuntia*hoz hogyan kapcsolódik az *Ortegocactus*?

Az ×*Epicactus*ok több ezer fajtát számláló csoportjába 2015-ben három új magyar hibridet írt le Makay Attila. Az új hibridek: ×*Epicactus* cv. Piri (EH-6), ×*Epicactus* cv. Rozi (EH-10), ×*Epicactus* cv. Rózsi (EH-9). Publikáció: **Debreceni Pozsgástár**, 2015. 4.

Eddig tartott a magyar kéznyomok felsorolása és sorstörténetük nyomon követése. Sok vagy kevés? Kevés, nagyon kevés, főleg ahhoz a pezséghez viszonyítva, amely az utóbbi 20 év Magyarországról kiinduló terepkutatását jellemzi az amerikai kontinensen. Az egyes nemzetségek magyarországi „szakértői” mintha nem botlanának olyan növénybe, melynek megfigyelése, vizsgálata egy új taxon leírását eredményezhetné. A hazai gyűjteményekből és azok szakgyűjteménynek nevezett részeiből sem szivárognak ki olyan vizsgálatokon, megfigyeléseken alapuló leírások, amelyek bármilyen taxonómiai rangban helyüket követelnék a kaktuszrendszer-tan nemzetközi porondján. Az új taxonnevek közreadásában a Debreceni Pozsgástár a legaktívabb a hazai szakirodalmak közül.

Végül egy utolsó mondat Solti Ádám fent említett kiegészítéséből következően. A hazai kaktuszgyűjtők, terepkutatók, kaktológusok ne gondolják, hogy csak a ma elfogadott és érvényesnek tekintett nemzetségekhez lehet valami újat, vagy mást leírni, bátran megtehetik mindegyikhez, ami már korábban megjelent, legyen az érvényes, vagy érvénytelen. Erre kiváló példa a Barthlott és N. Korotkova által csiszolgotott taxon: *Lymanbensonia brevispina* (Barthlott) Barthlott & N. Korotkova 2010. Ugye a *Lymanbensonia* régóta nem elfogadott nemzetség?

Ficzere Miklós
Debrecen

Képek: Ficzere Miklós: 1, Rigerszki Zoltán: 2, 3, 4, 5, Solti Ádám: 6.

Fábián László

Alberto Vojtěch Frič, egy rendkívüli életút 4. rész.

Zusammenfassung: Der Autor nahm eine schwere Aufgabe auf sich. In seiner Serie macht er das Leben, die Tätigkeit von Alberto Vojtěch Frič bekannt. Nach unserem Wissen ist Frič der einzige Kakteenforscher, dessen Leben, Tätigkeit vom Geburt bis zum Tod detailliert dokumentiert ist. Die von ihm entdeckte Kakteen wurden eilig unter den Teppich gefegt, aber neuerlich kommen immer mehrere in den Systematisierungen zum Vorschein.

Abstract: The author undertook a great task. In his series he introduces the life and work of Alberto Vojtěch Frič. As we know Frič is the only cactus researcher whose life is documented in details from the birth to the death. Cacti discovered by Frič were swept under the carpet from time to time, but nowadays some of them appear in certain taxonomic systems.

A szerző megjegyzései: A megnevezések a szerző egyéni nézetei, amelyeket minden esetben respektni kell! Malacocarpus (Wigginsia) fričii és nem fričii, mivel abban a korban még lehetett úgy írni az elnevezéseket ahogy akarták, később már csak latin betűk használatával kellett átírni a neveket.

A harmadik útja, 1906. 8. 21. – 1908. 8., Brazília, Argentína, Paraguay.

Hogy miért éppen megint Brazíliát választotta Frič, ezt már sosem tudjuk meg. Nem tett róla említést egyik írásában sem, vagy csak még nem került napvilágra. Talán el akart számolni magával az első út sikertelensége miatt, amikor nem volt képes minden elképzelését megvalósítani. Ezen az útján délebbre, úgy 500 km-re Paraná és Santa Catharina tagállamokba helyezte át tevékenysége központját, mert a brazil kormány felkérte, legyen közvetítő a Rio Ivaho vidékén kirobbant indián és a fehér kolonisták közti háborúban. Éppen akkor volt a két német kolónia és az őslakosok között a legdurvább az ellentét. A kolonizáció elején senki sem gondolta volna, hogy ilyen vérontás lesz ennek következménye. Abban a hiszemben érkeztek erre a szűz területre, őket ott senki sem fogja zavarni, és rájuk majd nem vonatkoznak a törvények, sem a tilalmak. Korlátlanul vadászták a vadat, amely az indiánok legfőbb tápláléka volt. A háború másik oka az volt, hogy egyáltalán nem ismerték az indián szokásokat és babonáikat. Az indiánok az őket ért sérelemért a vadon élő emberek törvénye szerint fizettek vissza: szemet szemért, fogat fogért. Ha a kolonisták akár egy eldugott helyen agyonlöttek egy indiánt, nyomaik alapján megta-

lálták a tettest, és öt fényes nappal a kolónia területén ölték meg. A bosszúálló akciók egyre brutálisabbá váltak. A telepések előnye az ismétlődőgyereikben és az őket támogató kormánycsapatokban volt, akik minden indiánt minden ok nélkül könyörtelenül lemészároltak. Frič ezt a tettüket embervadászatnak nevezte.

Kaingan indiánok voltak azok, akiknek Frič segítségére indult a fehér telepésekkel szemben. Rajtuk kívül megismerte a ssetakuruton törzset, amely már jóval korábban lett elűzve barátságtalanabb területekre. Kaingák hittek mitológiájukban, amely szerint ezek az indiánok az ő elmenekült rabszolgáik, és számukra jogos volt az a tény, hogy összefogdossák és visszahozzák őket törzsükbe.

Amikor Frič tudomására hozták, készen állnak küldetésük végrehajtására, nem tudta milyen módon térítse őket jobb belátásra. Hamarosan rájött, hiába minden igyekezete, ezért a felfedező kíváncsisága kerekedett felül benne, és mint megfigyelő, a küldetéshez csatlakozott. A hosszú úton részt vett az egész törzs. Mikor a kuruton törzs közelébe értek a törzsfőnök csak négy harcost vett maga mellé. Ezek a fehérek ruháiba öltözött, kíméletlen és retteget harcosok mindig elsőprő eredményeket értek el a támadásaik során. Az alvó kuruton tábornok maga a kaingák főnöke ébresztette fel és a négy harcos jelekkel a tudtukra adta, hogy az ellenállásnak nincs semmi értelme. Minden röviden és vérontás nélkül folyt le, teljesen eltérő harcmóddal, mint azt a fehérek csinálták volna.

A rabszolgaság, amelyet ezután a kurutonok a kainganok között átéltek, teljesen eltért a civilizált világ elképzelésétől. A két törzs tagjai ezután együtt éltek, közösen dolgoztak és vadásztak. A kurutonok jelenlétét a kainganok táborában igyekezett kihasználni szótárainak gyarapítására. Ez egy elmaradott nép volt, amelynek a szókincese nagyon gyér és többnyire füttyökből és csettintésekből állt, amelyet nem lehetett jelekkel leírni.

Számára a legfeltűnőbb az volt, a legyőzők egyáltalán nem akarták a foglyokra rákényszeríteni szokásaikat és törvényeiket. Külön házban éltek, és senki sem vigyázott rájuk, nehogy megszökjenek. Sokkal jobb ételhez jutottak, és jóval többet is ehettek. A szabadság és a rabszolgaság az indiánoknál teljesen új értelmezést kapott, amelyből a csodálkozó utazó nagy tanulságra tett szert, miszerint a szavak eltérő értelmet kaphatnak, és sokkal inkább az embereken múlik az értelmezésük, mint azokon, akik irányítani akarják mások életét.

A két törzs tanulmányozása után Frič a St. Antonio kikötőbe ment, amely közelében fedezte fel azt a dombot, amit Sambaquinak neveztek. A domb besüppedt a tenger iszapjába, és úgy 30 méterre még a tengerszint felett volt. Az ősrégi lakosoknak évezredekken keresztül nyújtott megfelelő táborhelyet, amelyre eldobálták az ételmaradékok és hulladékot, ezek képezték az úgynevezett kagylóhegyek jelentős részét.

Néhány helyi lakos segítségével és a Santa Catharina kormányzója engedélyével elkezdte a nehéz terepen az ásásokat. Több réteget is áttanulmányozott, amelyek gyakran csak apró kagylókból tevődtek ki, de néha egy méternél nagyobb kagylókat is felfedezett, ezek azonban bizonyosan már kihalt fajokhoz tartoztak. A humusz, a tábornüzek hamuja és az őserdők leégett maradványai váltogatták egymást, ahogy az az évszázadok történéseiből következett. Teljes emberi csontvázakat talált, de gyakori lelet volt a félig megperzselt emberi csont is, amelyet kőszerszámokkal törtek szét, hogy a bennük levő velőhöz könnyebben hozzáférjenek. Más helyen olyan rétegre talált, ahol még az em-

1. kép: Cservuis teljes harci felszerelésben. Frič előadásain gyakran felvette törzsi viselését.

berek nem ismerték a tüzet és mindent nyersen fogyasztottak el. Sok kőfejszét, sulykolót, mozsarat és művészien kidolgozott szobrocskát talált, amelyeken edényszerű bemélyedések voltak, ezek használatát akkor még nem értette. Csak élete utolsó éveiben jutott tudomására, ezek a szobrocskák az emberi könny felfogására szolgáltak, amit az indiánok még napjainkban is gyógyszernek tartanak. Az itt előkerült leletek a világ összes múzeumában helyet kaptak, de többségük Szentpétervárra került. Néhány tárgyat megtartott magának, amelyeket aztán a 2. világháborút követően a hitelezők hordtak szét.

Az ásások befejeztével Argentínába, a délebbi Patagóniába utazott, ahol meglátogatta a puelcsé, pikuncsé, pehuencsé, rankelcsé és a tehuelcsé törzseket. Pár hónappal később visszatért Paraguayba a szeretett csamakokó indiánjaihoz. Abban az időben egy rejtélyes betegségben szenvedtek, amelyben sokan bele is haltak. Végülük környékén egy hatalmas fekély keletkezett, amely a nap folyamán mindig egy kicsit behegedt, de reggelig

2. kép: Cservuis télen még beöltözve is reszkett a hidegtől.

megint kiújult. Ezt a betegséget eddig senki sem ismerte, és nem tudtak a gyógyuláshoz tanácsot adni.

Frič újra sietősen Európába akart kerülni, ezért magával vitte a törzsfőnök egyik fiát, Čerwuiš Piošada Mendozát (Cservuis Piosada Mendoza), akit Baranco Brancóba akart egy orvosra bízni. Az ottani orvos nem vállalta el az esetet, ezért továbbvitte Assuncióba. Az utazó nem is sejtette, hogy a közös útjuk jóval tovább fog majd tartani, mert Cservuist megbízta a törzs, hogy jól nézzen körül a fehérek-nél, és majd mindenről tájékoztassa őket.

A két utazó felfelé hajózott a Paraguay folyón, de egyik kikötőben sem találtak segítséget. Még Concepció sem jelentett megoldást, azonban Cservuisnak nagyon jó lehetőséget nyújtott a fehér ember tanulmányozásához. Ekkor még egyikük sem hitte, sokkal hosszabb ideig lesznek együtt és beutazzák a fél világot. Frič az egyik sorozatában leírta ezt a történetet „Egy indián Gulliver, aki elindult felfedezni Európát” címmel.

A. V. Frič az amerikanisták bécsi kongresszusára sietett, mivel a beteg indiánt sehol sem látták szívesen, és egyik hajókapitány

sem merte egyedül felvenni őt hajójára, kénytelen volt magával vinni Mendozát egész Európán keresztül. Cservuis képtelen volt fel fogni a hatalmas távolságokat, de minden alkalmat kihasználta tapasztalatszerzésre. Prágában elég jól megtanult csehül, és annyira beleélté magát a fehérek életébe, hogy tulajdonképpen teljesen megváltozott.

A legdurvább élményei akkor voltak, amikor még nem tudta magát megértetni környezetével, és azt azzal az indián szemmel vizsgálta, amely azelőtt csak a vadon törvényeit ismerte. Hihetetlen gyorsan kiismerte magát a prágai helyzetben, annak ellenére, hogy a lényegét többnyire nem értette meg. A legkifizetendőbbnek az a prágai vállalkozás tetszett meg neki, amit koldulásnak neveztek, és nem volt képes megérteni, hogy ezt Alberto miért tiltotta meg neki. A két utazó kapcsolatában a koldulás fogalmának ellentétes értelmezése majdnem tragikus fordulatot hozott. Cservuis nehezen feledkezett meg a dorgálásról, de amikor már majdnem elfeledte, Frič barátai pénzt kezdtek neki ajándékozni. Eleinte nem ismerte a pénz értékét, és mivel nem volt szabad koldulnia, hát pénzt kezdett osztogatni a koldusoknak.

Az egész eset azzal kezdődött, amikor az egyik kerékkötő bejött az udvarukba, Cservuis odaadta neki az összes megtakarított pénzt, ami 50 arany volt. Nagyon sok pénz volt az, és Frič abban az időben pénz-zavartól szenvedett, ráadásul az indiánról is gondoskodnia kellett, kis termete ellenére az étvágya négy felnőttével volt egyenlő. Frič felvilágosította őt a pénz értékéről, és attól fogva egy koldusnak naponta csak egy darab kispénzt adhatott, amit nagyon fegyelmezetten be is tartott. A koldusok is elfogadták az új szabályokat, és ezentúl minden nap pontosan eljöttek jussukért egész Prága területéről. Látogatásaikat az utcabeliek nem vették jó néven. Frič mindig magával vitte az előadásaira Cservuist, és ilyenkor a hoppon maradt koldusok hangosan adták nyilvánosság-ra az elégedetlenkedésüket.

Cservuis mindenkit koldusnak tartott, aki valamiért pénzt kért és fogadott el. Egyszer az egyik ilyen esete sok gondot okozott néhány csendőrnek és neki. Az egyenruhások

már akkor felkeltették figyelmét, amikor megérkezett Prágába, mert csak ők viseltek a kalapjukon tollat, és Frič sehogyan sem tudta meggyőzni őt, hogy azok nem varázslók. Leggyakrabban a Vltava folyó mentén csavargott, mert innen könnyen hazatalált. Az egyik Vltava menti útján nagyon messzire elbarangolt, egészen a vyšehradi-i alagútig, ahol már vámot kellett fizetni, ha a másik városrészbe akart valaki eljutni. A vámost koldusnak vélte, ezért odaadta a neki járó kis-pénzt. Néhány lépés után megijedt, mert teljesen ismeretlen területre tévedt, ezért visszafordult. A visszaúton is ugyanaz a vámőr kérte tőle a pénzt, mivel Frič arra oktatta, egy napon egy koldusnak kétszer ne adjon, hát most erre hivatkozva elutasította a fizetést. A pénzbeszedő nem volt hajlandó megérteni a csehül rosszul beszélő indiánt, a „majd hónap” és a türelmes magyarázatát, „*ha lenyugodni nap és holnap újra felkelni*“. Odahívta a közelben sétálgató csendőrt, aki szintén nem értette meg az indián magyarázkodását, és el akarta tőle venni az összeget. Megfogta Cservuis egyik alkarját, hogy a zsebéhez jusson, de azt nem tudta, hogy ez a mozdulat az indiánoknál a birkózásra való kihívás jele volt. Furcsának vélte a dolgot, hogy a fehér varázsló éppen a legkeményebb köves úton akar vele sportolni, de mivel a csendőr egyre durrábban kezdte rángatni, elfogadta a kihívást. Annak ellenére, hogy az indián alacsony termetű volt, az ellenfele hamarosan elvesztette az egyensúlyát. Csak a megfelelő helyet kellett kiválasztania arra, hogy az emberét sérülés nélkül kifektesse, és erre a Vltavát szemelte ki.

A parancsnokságon a hat megtépázott csendőr Cservuis figyelmességét társuk vízbefojtási kísérletének vélték. Nemsokára azonban örömmel vették volna, ha megszabadulnak tőle. Az indián hangos éneklésbe kezdett, amelyet éles harci kiáltásokkal szakított meg. Vendégük élelmezése is sokba került. Cservuis, amíg a pénze tartott, saját magának finanszírozta a virslit és a füstölt csülköt. Mivel a pénze hamar elfogyott, teljes hangerőből követelte az ételt, a magát etető indián látványa mégis elviselhetőbb, mint a kiabálása, ezért a csendőrök felváltva hord-

3. kép: Frič 1918-ban.

ták neki a közeli étteremből a fogásokat. Az indián addig eszik, amíg van mit.

Fričet örömmel fogadták, amikor eljött érte, pedig az egyikük kalapja bánta a kárát. Ez a tárgy lett aztán az európaiak etnológusának, Cservuis gyűjteményének legszebb darabja.

Piošada igyekezett mindig úgy viselkedni, hogy ne keltsen nagy feltűnést, és hogy ne botránkoztassa meg indián szokásaival a Prágaiakat, de néha előfordultak érdekes események is. Az egyik festékkereskedésben vízfestékeket akart vásárolni, a kereskedő legnagyobb megdöbbenésére azokat ott helyben a saját arcán próbálta ki. Csak a vörös árnyalatait választotta, mert ez a szín volt az ünnepi színük, és e nélkül nem volt tisztességes a közös táborúzhöz leülni.

Fokozatosan az új ismeretekkel együtt eltanulta Cservuis a fehérekkel szembeni magatartás fortélyait. Az idegen emberek szimpátiáját jó érzéssel tudta megszerezni, amiért azok néhány gombjukkal fizettek. Mindig hordott magával egy kis bicskát, amit mesterien és feltűnés nélkül tudott használni. Az ő hazájában a gomb annyira értékesnek számított, mint a fehéreknél az arany. Egy alkalommal Frič elvitte őt egy gombgyárba, ahol a selejt-

4. kép: *Echinocactus (Notocactus) submammulosus*.

ből bármennyit elvihetett, így törzse és környéke leggazdagabb emberévé vált. Sokat gondolkodott, hogyan fogja majd otthon kezelni a vagyonát, és Albertót is érdekelni kezdte, hogy barátja milyen irányba fog tartani. Talán a törzsét fogja segíteni, vagy saját népe kizsákmányolójává válik? A gombgazdagsága mellett még csak vadászni sem kell majd ezután. Az igazság számára azonban sokkal könnyörtelenebb volt, mert Cservuis tudta, társai még a legszerényebb meséit sem fogják elhinni, és hazugnak titulálják. Ki hinné el neki, a gombot munkával is elő lehet állítani, vagy a folyók télen olyan kemények, hogy száraz lábbal lehet rajtuk járkalni. Ezek számukra csak fantasztikus elképzelések voltak, mert ott ismeretlen a fagy, és ők a törzsfőnöknek és a varázslónak hisznek, annak ellenére, hogy azok sem voltak műveltebbek társaiknál, csak minden hájjal megkentek. Biztosan nem vennék jó néven, ha valaki mást oktatna, mint ők, miáltal elvesztenék hatalmukat.

A gombgyűjtés Cservuiból fősvényt csinált. A koldusoknak sem adott már semmit, elkezdett takarékoskodni, annak ellenére, hogy Alberto megígérte neki, elviszi őt Velencébe, ahol a gyöngyöket gyártották. Itt

nemcsak azt figyelheti meg, hogyan készítik a gyöngyöket, hanem az összes megtakarított pénzén vásárolhat is belőlük.

Cservuis Prágában való tartózkodásának legnagyobb eredménye az volt, kigyógyult a betegségéből. Véletlenül az egyik nap beállított hozzájuk egy egyetlen hallgató, aki trópusi betegségekkel akart foglalkozni, azzal a kéréssel, nincs-e Fričnek valamilyen használható mintája? Remélte, olyasmire akad, ami teljesen új, és ő fogja majd felfedezni, tudta, a két utazó nemrég érkezett haza a trópusokról.

Cservuis a hashajtók utóhatására sokáig nagyon érzékeny maradt, de a tudományt sikerült gazdagítania két ismeretlen fertőző fajjal. A tudósjelölt a csamakokókat tizedelő betegség okozóját is megtalálta, ez egy galandféreg volt, amely a végbélben élt, és éjszakánként előjött táplálkozni az élő húsból.

Fričnek most már megint egy okkal több volt ahhoz, hogy újra útnak induljon. Nem volt elég pénze, hogy megfelelő mennyiségű gyógyszert vásároljon az indiánok kigyógyításához, és az ottléte finanszírozásához sem, ennek ellenére az 1909-es év kezdetén megkezdte a negyedik útját.

A negyedik útja, 1909 – 1912, Paraguay, Argentína.

Fričnek első alkalommal volt útítársa az óceánon át Cservuis személyében, aki miatt azonnal a csamakokókhoz igyekezett. A Bahia Negra erőd közelében alakította ki az egészségügyi tábort, és fokozatosan kigyógyította az összes indiánt, végül kutyáikat is. Az indiánok ezután nagyobb hatalmú varázslónak tartották, mint sajátjukat. Egy alkalommal eljöttek hozzá, gyógyítsa meg az egyik asszonyt, akit férje, Zapata, fejszével fejbe vágott. Az állapota nagyon reménytelen volt, ezért a varázsló nem akarta őt elvállalni, nehogy belekeveredjen a családi vitába.

Albertóban felülkerekedett a kíváncsiság, miképpen is fog végződni ez az eset, mert az indiánoknál a vérbosszú nagyon szigorú törvények szerint folytatódik le. Az indiánok megnyugtatták, ha Zapata felesége felépül, a rabszolgájává és egyben leányává is válik, ugyanúgy, mintha háborúban zsákmányolta volna. Legjobban az lepte meg, hogy az indiánok nem is hozták szóba a vérbosszút. Nem tudta, az indián asszony a férje tulajdona, és belátása szerint járhat el vele.

Csodálatos módon a hölgy meggyógyult, és egy idő után Frič agyára ment a csacsogásával. Örömmel vette, hogy a férj vissza szeretné kapni feleségét, és csereárúként Zapotától csak egy dolgot kért: belföldön élt egy kétféle légzésmódhoz alkalmazkodott halfaj, abból akart gyűjteménye számára néhány példányt.

A csamakokó törvények szerint, ha az egészség létrejönne, a férjnek is Fričhez kellett volna költöznie, akinek ez volt a legkisebb vá-

gya, ő csak a mocsarakban előforduló halakat szerette volna megkapni. Három példányukat sikerült élve elküldenie Prágába, ahol az érdeklődés középpontjába kerültek, mert egyszerre volt kopolyájuk és tüdejük. Több éven át életben maradtak.

Annak ellenére, hogy sikerült meggyógyítania az egész törzset, ő maga sokféle betegségtől szenvedett. Kultúrtárgyakat kezdett gyűjteni, ezért e célból visszatért a kagyuevókhoz. Sok tárgyat küldött a világ múzeumaiba, de pénzt csak ritkán kapott ér-

tük. Egyetlen megoldás a pénzszerzésre az alkalmi munkák elvállalása volt. Egyszer így írt erről a korszakáról: „A különféle foglalkozásaim között voltam kikötői munkás, kócsag- és fókavadász, haditudósító, tropér (marhahajcsár), löldomár, cipőpucoló, állami alkalmazott, katonai orvos stb., ugyanúgy orchidea- és kaktuszgyűjtő. Igyekeztem cseh áruval is kereskedni, kínáltam komlót, pezsgőcukorkát és más hasznos dolgot, de a hazai kereskedők és szállítók erkölcsstelensége miatt megbuktam.“

Sokféle munkát végzett, de talán a leghihe- tetlenebb a fényképezés volt. Az akkori kor fényképésztechnológiája nagyon kezdetleges

volt, és hatalmas mennyiségű felszerelést igényelt, és az üvegnegatívokat is mindenhová magával kellett cipelnie a civilizálatlan tropikus környezetbe. Mindig gondot okozott számára, hogy az indiánokat a lencse elrendezze, mint azt mi is tesz- szük a családi fotóknál. Mivel nem tud- ták, mi törté-

5. kép: Frič édesanyjával a Božinka villa kerjében.

nik velük, és nem is származott semmi hasz- nuk belőle, hamarosan mindig szétszéledtek. A felvevőgép iránt jóval nagyobb érdeklődést mutattak, mint azt Frič szerette volna.

A fényképezés Frič fontos munkája volt, de ahhoz, hogy ezt a drága foglalkozást üzni tudja, pénzt kellett keresnie. Szerencsére a múzeumok elkezdtek neki átutalni a pénzt az elküldött leletekért. Megkérte szüleit, az összeg egy részéből építtessenek egy há- zat neki, ahol majd nyugodtan tud dolgozni, és a kaktuszok számára is felépülhet egy új

6. kép: *Echinocactus (Notocactus) concinnus*.

üvegház. Nem volt titok, a lovak iránt is vonzalmat érzett, mert útjai során gyakran csak bennük bízhatott, és mint idomár is jó sikereket ért el. Egy újabb hóbort, gondolta édesanyja, aki tudta, fia mindenre képes azért, hogy elérje célját. A telek megvásárlását követően Frič megvádolta az édesanyját, hogy azért vette meg ezt a dombos területet, ne tudjon lovakkal foglalkozni. Az egész telek olyan lejtős volt, hogy itt csak a zergék érezték volna jól magukat, de nem a lovak. Később kiderült, a kaktuszok számára ideális tenyészhelynek bizonyul majd.

Hazájába Londonon keresztül érkezett, ahol 1912-ben az amerikanisták XVIII. nemzetközi kongresszusa volt. Prágában megint csak csalódott. A „Božinka“ névre keresztelt villája nem tetszett neki, és nemsokára kitudódott, a telek tulajdonjogával is gondok voltak, ezért sokat pereskedett.

Az osztrák-magyar hadsereg sem feledkezett meg róla. Az újonnan szerzett trópusi betegségei megint megmentették a bevonu-

lástól. Igazolása volt arról, hogy néhány héttig ágyban kell maradnia, ennek ellenére már a következő út járt a fejében, természetesen sokkal jobb felszereléssel. Cikkeket írt, mert előadni nem mert a hatóságok ébersége miatt. Számításai szerint az útja megint jóval többre fog kerülni, mint amennyi a rendelkezésére állt. Útját 1913-ra tervezte, egy filmet akart felvenni, hogy az eddigi ismereteit összefoglalhassa, és rögzíthesse az addig fel nem fedezett, legszebb természeti képződményeket. A bankokkal három hónapon át hadakozott kölcsönért, de minden alkalommal elutasították. Közben kitört az első világháború.

Minden külföldi kapcsolata azonnal megszakadt, így onnan sem tudott kölcsönhöz jutni. A sereg újra kivizsgálta egészségi állapotát, majd végérvényesen felmentették. Egyetlen megoldás csak az lehetett, hogy a Božinka villájában marad, és elkezdje a növényi kísérleteit. Húsevő növényeket termesztett, baktériumokat vizsgált, és megint

elkezdte az eddig elhanyagolt kaktuszok gyűjtését. Megtakarításait a háborús infláció gyorsan felemésztette, ezért megint alkalmi munkákat vállalt. A Svět zvířat (Az állatok világa) folyóiratban sok cikke jelent meg, és ott a szerkesztőségben ismerkedett meg Jaroslav Hašekkal. 1916 őszétől a folyóirat teljes szórakoztató részét elvállalta, és ebben főleg kaktuszokkal és szukkulensekkel foglalkozott. Ezzel igyekezett a megszünt kaktuszkör okozta hiányt kitölteni, amely egészen 1914-ig intenzív maradt. A Platyz nevű vendéglőben találkozgattak kéthetente. A kör teljes létezése idején szoros kapcsolatot tartott Frič-csel, aki növényekkel és magvakkal látta el őket. Nemcsak Fričtől szereztek be növényeket, hanem a libeňi kertésztől, Antonín Zárubától is, aki az osztrák birodalom legnagyobb cégével rendelkezett. Néhány magángyűjtemény is hatalmas méreteket ért el. A kör tagjai gyakran meglátogatták a mrzki nagybirtokos, Josef Zuonek üvegházát, ahol tízezer példány volt jelen, 1800 fajt képviselve. Nagyméretű, szabadföldbe kiültetett növények voltak ezek.

Más tagok is rendelkeztek nagy gyűjteménnyel, mint pl. Adolf Košnar Letnéről, de helyhiány miatt a gyűjtemény jelentős részét végül Záruba vásárolta fel. A gyűjtemény maradéka a tél folyamán elfagyott, amikor tulajdonosuk lebetegedett. Halálát követően a kör is szünetelt, mert egyik tag sem akarta elvállalni az elnöki posztot.

Fričnek is feltűnt, kihaltak a kaktuszosok, még külföldön is csend volt. A háború kellemetlen hatásai itt is érződtek, hiszen még Antonín Zárubának is fel kellett vennie a katonazubbonyt. Hasonló sors várt a másik kaktuszcég tulajdonosára, Florián Kudrnára. Frič el volt készülve arra, hogy a háború pszichés betegségeit majd gyógyítani, kezelni kell, és itt újra szerepet kaphatnak a növények. A Svět zvířat folyóiratot ezért úgy kezdte szerkeszteni, mintha tankönyv lett volna. A kaktuszos résznél alaposan és kimerítően kezdett írni szaporításukról, tartásukról és nevelésükéről.

„A természetők többsége azon a véleményen van, hogy oltani csak a néhány nyári hónapban lehetséges, de tapasztalataim szerint a kaktu-

szok összeformnak bármikor, még télen is, ha az alany növekedésben van... A szemzés ilyenkor csak a pusztulásnak indult növény megmentését szolgálja. Gyakran a kaktuszok belülről kezdnek rothadni, ilyenkor néha még a külső részük megmenthető. Egy-két szemet még le lehet úgy metszeni, hogy a beteg részt kivágjuk és a maradékot egy ferdén lemetszett opuntiára jól odarögzítünk... A lapos metszésnél nagyon fontos, hogy az alany növekedésben legyen, és a nemes egy kissé betöpped. Ezért mindig tartok készletben néhány melegkedvelő alanyt, és biztosítom számukra a tavasz látszatát. Az alanyt néhány nappal előbb lemetszem, és hagyom beszáradni, ezzel elérem, hogy az összes nedvességet és erőt a csúcs közelében kezdi felhalmozni, így a feloltott szomszéd nemes azonnal táplálékhoz jut... A feloltott növényeket azonnal megöntözöm és napos, száraz helyre rakom, ahol a levegő is mozgásban van. A nyár folyamán az oltványok 3 óra alatt összeformnak, és hamarosan megfigyelhető a nemes megduzzadása, a rögzítő fonalak bevágódnak szártagjukba. 3-7 napon belül megindul a növekedés, ilyenkor már eltávolíthatjuk a rögzítő fonalakat is“

A háború ideje alatt írt cikkei iránt elenyésző volt az érdeklődés, amely a háborút követő években jóval erőteljesebb fellendülést mutatott. Ennek ellenére Frič fenntartotta néhány kapcsolatát a német cégekkel, elsősorban a belga De Laetel. Most azonban nem ő kínálta nekik a növényeket, hanem vásárolt tőlük. Néhány példányt gyűjteménye garapításának szentelt, a többit a kisszámú megrendelőnek továbbította. Nem nagy forgalom volt ez, de a csökkenéshez közrejátszott a behozott növények hiánya, az utolsó háborús év szörnyű tele, amely következtében sok kaktusz elpusztult, a gázszolgáltatás is gyakran szünetelt, az elégtelen közlekedésről nem is szólva. A kaktuszosok zentúl Frič Božinka villájában találkoztak, de hamarosan olyan nagy volt az érdeklődés, hogy látogatási időt kellett bevezetnie, mivel nem tudta nyugodtan végezni tevékenységét.

Nem feledkezett meg az indiánjairól és az utazásairól sem. Rengeteg cikket írt, és 1918-ban megjelent az első könyve „Mezi Indiány“ (Az indiánok között) címmel. Még ebben az évben jelentek meg további könyvei: „Bylo

7. kép: *Echinocactus (Notocactus) joadtii*.

jest a bude“ (Volt, van és lesz) mesekönyve, elbeszélései és politikai esszéi „Cihly“ (Téglák) címmel.

A háború a végéhez közeledett, és minden jel arra mutatott, hogy megalakul az önálló Csehszlovákia. A dél-amerikai előadásai iránt is jelentkezett igény, ez megint a visszatérés vágyát hozták ki belőle. Kaktuszgyűjteményét Václav Fulín cégének adta el, aki hamarosan túladdott rajtuk. Ezzel minden akadályt, amely az útja megvalósítását veszélyeztette, elhárított.

Az ötödik útja: Uruguay, Argentína, 1919. 5. 28 – 1920. 6. 11.

1919 márciusában nekiindult, A. V. Frič első megállója Párizsban volt, ahol éppen az új csehszlovák kormány tartózkodott Eduard Beneš vezetésével. A dél-amerikai államok Csehszlovák nagykövetségét ígérte meg neki a külügyminiszter, de tárgyalásuk nem volt sikeres. Csak arra kapott engedélyt, hogy az új köztársaságot különféle nyomtatványokkal hirdesse.

Dél-Amerikában gyakran változtatott helyet, így nem tudjuk, hogy Uruguayon és Argentínán kívül volt e más államban is. Ez volt azonban az első útja, amikor nem tudott kellemőképpen foglalkozni az indiánokkal. Elkapta a botanika iránti láz. Eleinte nem nagyon

volt alkalma növényekkel foglalkoznia, vagy talán nem is volt sok kedve hozzá. Néha, ha ideje volt, meglátogatta a már ismert lelőhelyeket.

„Észre sem vettem, hogy már eltelt tizenhét év attól az időtől, amikor először jártam Pan de Azucar hegységben, Uruguayban. 1920-ban visszatértem, hogy folytassam elkezdett tanulmányaimat, vagyis a kezdetekhez. Talán én voltam az egyetlen, akinek sikerült a világ legdrágább államában dolgozni, még abban a nehéz gazdasági helyzetben is foglalkozhattam egzotikus növényekkel. A nehézségeket nekem is csak azért sikerült legyőznom, mert a régi ismeretéseket fel tudtam újítani. Azért említem ezt a tényt, mert külföldön rólam különféle spekulációk kezdtek terjedni, mivel minden valószínűség szerint a Cactaceák nemzetségeiben tudományos változásokat fogok alkalmazni.“

Frič első útja a montevideói kúphegyhez vezetett, amelyen 1903-ban sok új fajt fedezett fel a közelben levő erődítmenynek köszönhetően, amit előtte mindenki igyekezett elkerülni. Akkor nagyon meg volt lepődve, hogy a főváros közelsége ellenére olyan fajokra is rátalált, amelyek után mások hiába kutattak. Most, amikor másodszor is ott járt, újabb meglepetésekben volt része: „Sok év után visszatértem néhány régi helyemre, inkább csak azért, hogy felfrissítsem emlékeimet, és nem a kaktuszok miatt, ennek ellenére néhány új fajt találtam, amelyek nagyon jellegzetesek voltak és nem értettem, hogyan tudtam akkor felletük elsiklani. Mindegyikük közül a legérdekesebb egy aprócska növény volt, s amely feltűnés nélkül rejtőzött a fűben, finom, szemöldökre emlékeztető tövisekkel, pirosas zöld epidermiszével. Biztos vagyok abban, hogyha elküldök néhány példányt Európába, ahol hamarosan elszaporítják, a gyűjtemények kedvencévé válik. A növényt egyik kedves barátom, Lidia Dadáková után neveztem el *Echinocactus dadakii* Frič 1921 fajnak.“

Szép fajt volt az *Echinocactus submammulosus* var. *longispina* Frič növény is, amelyből sajnálkozására csak kevés példányt talált.

A *Malacocarpus*ok sem hoztak az út elején sok sikert számára, csak egy kisebb méretű, hosszútövösű *Malacocarpus friicii* var. *robusta* példányt talált, amely nemsokára hazaérkezése után kivirágzott.

A Punta Ballena környékén talált egy csoportosan növekedő az *Echinocactus grahlianus* faj rokonságába tartozó növényt. A nagyobb fajok a nagyvirágú csoportból kerültek ki, mint az *Echinocactus concinnus*, *Ech. joadtii*, *Ech. muricatus* és egy régebbi faj, amelyet Arechavaleta *Echinocactus apricus*ként írt le. Európában akkor ez a faj elég jól jelen volt, de minden alkalommal, ha rendelt belőle vagy *Echinocactus joadtii* vagy *concinus* fajt kapott. A mostani útján ezért nagyobb mennyiséget begyűjtött belőle és átküldte Európába. Az 1919-es növénygyűjtéseiből jóformán semmi sem maradt fenn.

1920-ban lemondta minden megbízását, és az idejét teljes mértékben a növények tanulmányozásának és gyűjtésének szentelte. Megismerkedett egyik honfitársával, egy sörfőzővel, aki Montevideóban dolgozott, és sokáig az újonnan felépített fürdőben, Piriapolisban kezelte magát. František Kovařík felhívta Frič figyelmét, hogy a fürdő környékén is látott kaktuszokat. Megegyeztek és közösen elindultak: „Nagyon mulatságos lenne Kovařík barátom történeteit elbeszélnem, aki a városi ember ruhájában és minden előkészület nélkül ugrált a sziklák és a bokrok sűrű tuskéi között a hegyekben megtett útjaink során, de ez sok időt és helyet foglalna el. Az olvasó képzeljen el egy európai sörfőzőt, aki csak nagyvárosban élt, és aki egy túlbuzgó botanikus kezébe került, akinek viszont bőrruhája és magas szárú cipője volt, amelyen keresztül még a darazsak fulánkja sem hatolt át. A második kirándulásunkról olyan szagatottan tért vissza, hogy inkább beillett volna madárijesztőnek, mint ebbe a színvonalas fürdővárosba, amely a dél-amerikai „pénzeszsákok” találkahelye volt. Ráadásul a második napunkra a Bika-hegységet (Sera del Toro) választottam, amelyet az első utam alkalmával csak felületesen tudtam tanulmányozni.”

Az első napon a *Malacocarpus arechavaletai* fajt kereste, mert ennek volt Európában a legnagyobb anyagi értéke. Kiadásai is megnöttek, mert az ottani élet nagyon sokba került. Még a patagóniai birtokainak eladása sem hozott változást életében. Egyik megemlékezésében megemlítette, olyan sok volt a kiadása, hogy 15000 korona veszteséggel és csak két láda kaktusszal tért haza.

A Krisztus-hegy környékét is bejárták, de nem sok sikerrel, volt ott egy faj, amely olyan mennyiségben fordult elő, hogy egy idő után a fejét azonnal elfordította, ha megpillantotta. Csak este a lámpa fényénél, amikor tüzetesebben megvizsgálta, vette észre, hogy új fajról van szó, és *Malacocarpus kovaříkii* Frič sp. n. 1920 néven leírta. Többször visszatért erre a helyre, hogy az *arechavaletai* fajt megtalálja, de nem járt sikerrel. Feljebb hágott a lejtőn, ahol egy mohával benőtt sziklarengetegre talált, amelyek között patakok folytak. Mindjárt arra gondolt, ki keresne ilyen helyen kaktuszokat? A zöld mohából azonban messzire világítottak a kaktuszok fehér peremtövisei, ébenfekete középtövissel. Sokáig tanulmányozta ezeket a példányokat, amelyek közvetlenül a patak partján éltek, és a gyökérzetük legnagyobb része szabadon úszott a vízben. Végig ment felfelé a patak mentén és mindenhol bőségesen aratott, begyűjtött 150 példányt belőlük. A víztől kissé távolabb már nem találkozott vele, itt felváltotta a *Malacocarpus kovaříkii* faj. Nem tapasztalta, hogy a két faj keresztezte volna egymást, vagy áthatolt a másik területére, hacsak valamilyen okból oda nem gurultak, ami viszont az azonnali pusztulásukhoz vezetett. Az egyik azért pusztult el, mert vízfelesleghez jutott, a másik a szárazság miatt. Néha csak egy méter van a két határ között, és annak ellenére, hogy egy időben virágoztak, nem talált hibrid példányt.

Egy másik hegységben újabb 18 fajt fedezett fel. Egyikük a *Malacocarpus bezručii* Frič sp. n. 1920 faj volt: „A legszebb és legérdekebb kaktuszt annak az embernek ajánlottam, aki a legnehezebb időkből is felemelte a szavát, és szép szavakkal vesszőzte a csehek agyát, de gyönyörű gondolataival ma betakarják a hibákat, csillapítják a tudatosságot és fukarkodnak velük, ugyanúgy, mint azt teszik a kereszténység szép frázisaival. Ezért ezt a növényt elneveztem *Malacocarpus bezručii*nek.”

A természetben 60 cm átmérőjű példányokat is talált, amelyek olyan laposak voltak, mint a diszkosz tányérja. Feltételezte, hogy koruk akár több száz éves is lehet. A területen belül leírt még két változatot a *Malacocarpus bezručii* var. *cornifer* Frič és a *Malacocarpus*

8. kép: Részlet Frič gyűjteményéből az első világháború idejéből.

bezručii var. *centrispina* Frič változatokat, amelyek ma már nincsenek elismerve.

Ezekkel és a további új fajjal a *Malacocarpus beltranii* Frič sp. n. 1920-szal, valamint a már említettekkel együtt teljesen legyőzte Schumann professzor elméletét, aki a *Malacocarpus* nemzetség önállóságát eltörölte, és az *Echinocactus* nemzetségbe helyezte át. Schumann meg volt győződve arról, hogy csak három fajuk létezik, az *Echinocactus sellowii*, *E. corynodes* és az *E. erinaceus* és a *Discocactus*okkal együtt az *Echinocactus* nemzetség lelegejére kerültek felosztásában, ide sorolt sok mexikói fajt is. Frič szerint ezzel az „egyszerűsítésével” nagy kárt okozott a tudománynak, amit csak nehezen lehet majd helyrehozni. Úgy vélte, hogy az újonnan felfedezett fajokkal létrehozhatja az önálló nemzetségüket. Sajnos, helyszüke miatt nem részletezhetem eszme-futatását, bizonyítékait és érveit, pedig ez is megérne egy misét, mesét.

Az *Echinocactus scopa* keresésénél megfigyelte, hogy bizonyos területekről spontán eltűntek a kaktuszok, máshol viszont megjelentek. Az egyik régebbi lelőhelyén csak három nagyon öreg példányra talált, amelyek egyenként is úgy 5 kilót nyomtak. Ezzel a szerény és nehéz zsákmánnyal járkált egész nap, sikertelenül. A hazatéréskor nem a megszőkott úton közelítették meg hoteljukat, ahol Kovařík barátjával lakott. A hotel mögött egy enyhén emelkedő, sziklásabb terület volt, ahol gyönyörű fiatal példányokra leltek. Megtöltött velük néhány ládát. A dombon felfelé menet gyérebb lett a faj előfordulása, de amikor vissza akart fordulni, észrevette, hogy egy kissé feljebb, robusztusabb növények élnek. Úgy néztek ki, mintha az *Echinocactus scopa* és az *Echinocactus tabularis* fajok átmeneti formái lettek volna, és az *Echinocactus scopa* var. *major* Frič, és var. *nova* Frič nevet kapták.

A nagy hasonlóságokra való tekintettel azt sem zárta ki, hogy esetleg természetes hib-

ridekről van szó. Magvaikat nemcsak a hangyák hordják szét, hanem az időleges hegyi záporok is, amelyek magukkal ragadják a terméseket, és a völgyben engedik ki őket fogásukból. A magasabb régiókban mindig kevesebb fajt és példányt figyelt meg, mint az alsókban.

„A hegy lábánál találtam rá a már említett *Echinocactus concinnus*, *joadtii* és *apricus* fajokra és azokra a növényekre, amelyek kereskedelmi elnevezése az *Echinocactus muricatus* Frič vagy inkább az *Echinocactus tabularis* (a szerző megnevezése nélkül – AVF) volt, amely azonban sokban eltér a kihalt *Echinocactus muricatus* Ottótól, és a ritkább *E. tabularis* Celstől. A faj sok példányát megtaláltam, egyik sem nagyon hasonlított a másikra, akkora volt az eltérés a testfelépítésük a tövisruhájuk színe és formája között. Sokuk rokonságot mutatott a három fent említett faj irányába (főleg egy szép vörös horgas tövisű *E. apricus* hibrid). Néha tiszta fehér, vaskos tövisekkel rendelkeztek, mint amilyenell az *E. scopa*, mégis számomra a legmeglepőbb példányok azok voltak, amelyek vérvörös tövisruhát viseltek. (A gyűjteményemben az összes említett forma képviselve van). Az összes uruguayi fajnál megfigyeltem a vörös árnyalatot. Sok fajuk annyira változékony, mint azt az *E. scopa* esetében már említettem, ilyenek az *E. floricomus*, *velenovskyi*, *submammulosus*, de még néhány *Malacocarpus* is, mint a *var. rubra*, bár a színe intenzitása az idősebb példányoknál kifakul. A nagyon elterjedt *E. ottonis* növényeknél is találkoztam vörös és vörösesbarna színezettel, de mivel a faj Európában annyira sikeresen elszaporodott, hogy nem érte meg elküldeni, mert már a néhány éves magonc is csak 40 pfennigbe került. Megtaláltam a Matto Grosso állam trópusi belföldjében, a paraguayi hegyekben és nyitottabb pampáin, csodáltam virágjukat a Parána állam magasabb platóin, San Paulo belföldjén, és professzor Spegazzini a hidegebb déli Patagóniában gyűjtötte.”

Néhány évvel később, amikor a gyűjteményekből lassan kipusztult, de a kaktuszosok a régi árjegyzékek szerint igazodtak, és még az útiköltségeket sem voltak hajlandók megtéríteni. Az uruguayi-brazíliai határ közelében még két fajukkal találkozott. Abban az időben már rendelkezett azzal az érzékével,

hogy az eredeti lelőhelyektől több száz kilométerre is előre megjósolta az újabb formákat a terepi viszonyok szerint. A Bika-hegyen találta meg ilyen módon az *E. ottonis* *var. paraguayensis* növényt. Lelőhelyén a növények nagyon csapzottak az ottani zord időjárás miatt. Az otthon, melegebb körülmények között nevelt példányok viszont nagyon mutatósak voltak. Nem tudta megmagyarázni, hogy a növény miért nem költözködött lejjebb a melegebb völgyekbe, ahogy azt tették rokonai. Talán egyik ok az, hogy terméseik sok cukrot tartalmaznak, és a hangyák jóval előbb behordják fészkeikbe a félig érett magvakat, így az esővíz nem mossa le őket.

Hasonló „tisztavérű” hegyi növényeket talált egy más helyen, ezt a fajt *Echinocactus velenovskyi* Frič *sp. n.* 1920, néven tette közzé. Feltételezte, hogy az *E. floricomus* faj hozta létre az *E. scopa* növénnel azokat a természetes hibrideket, amelyeket *E. floricomus* *var. spinosissima* Frič *sp. n.* néven írt le.

Uruguayban más kaktuszfajokkal csak az *Opuntia* és a *Cereus* nemzetségekből talált, összesen úgy egy tucat fajt. A mindenhol elő-

9. kép: *Echinocactus (Notocactus) floricomus*.

10 kép: *Malacocarpus (Wigginsia) fričii*.

forduló, kúszó *Opuntia aurantiaca* és a hatalmasra növő *Opuntia monacantha* fajon kívül találkozott sok már ismert fajjal, vagy olyanokkal, amelyeket bármelyikhez oda lehetett volna sorolni. Don Francisco Piria birtokán fedezett fel két, addig ismeretlen fajt, az egyiket a gazdag iparosról nevezte el *Opuntia piriaii* Frič *sp. n.* 1922-nek. A másik faj egy teljesen tövistelen *Opuntia* volt, csak egyetlen példányt talált. Az Európába küldött szártagok hamarosan elpusztultak, ezért nem tudta később sem leírni.

A *Cereus*okból csak két fajt talált, az egyiket, amely hasonlított a *Cereus macrogonus* növényre a főváros környékén kerítésként használták, de a természetben nem találkozott vele sehol. A másik fajba viszont léptenyomon beleütközött, úgy határozta meg minden irodalmi segítség nélkül, hogy az a *Cereus chalybaues* faj. A növényekről begyűjtött magvakból otthon nagy mennyiségű magoncot nevelt fel, de ezek nem tartalmazták a természetben élők azúrkkék bevonatát.

Az alatt a rövid idő alatt, amit Frič a kaktuszok gyűjtésének szentelt, hatalmas mennyiségű érdekes növényt szerzett be, és sok újdonságot felfedezett. Néhányuk egész jól

képviselve voltak a gyűjteményekben, elvétve még a mai napig is megtalálhatóak bizonyos kollektciókban. Božinkán az uruguayi gyűjtései alapozták meg az újabb gyűjteményét. Hazatérve, a kormányhivatalokkal való keserű tapasztalatok ellenére, belemerült a politikába és a közügyekbe. Amerre csak tekintett, visszaélésekbe botlott, amelyeket azután a sajtóban igyekezett leleplezni. Nemsokára saját újságot indított „Očista“ (Megtisztulás) néven és rölapokat terjesztett. Legfőképpen a kormányt kritizálta. Szemükre hányta, sok cseh területet átengedtek a németeknek, a külföldi pénzadományokkal sem számoltak el, amit az amerikában élő csehek gyűjtöttek az új állam megsegítésére. A párizsi fiatal kormány tagjaként részt vett a hatalmas összeg átvételénél, gyakran a miniszterek belebonyolódtak külföldi spekulációkba, stb. Az állami tisztviselők, de főképp dr. E. Beneš megszegényítéséhez nem sajnálta a külső kerítését sem, amelyet teleirt kormány ellenes jelmondatokkal.

Frič, Božinka nevű villájában az akkori kor nagyjai rendszeresen találkoztak, volt köztük művész, színész, festő, író, költő, feltaláló, botanikus és politikai újságíró. Mindig kitűnt előadó képességével, ahogyan kalandjait és elképzeléseit elbeszélte. Természetesen a barátok közé befurakodtak nemkívánatos személyek is, akik a barátságukat csak színlelték. Frič minden esetben tollat ragadott, ha valaki bizalommal fordult hozzá, és elmondta neki sérelmeit. Gyakran előfordult, hogy néhányuk tudatosan valótlan dolgokat hozott fel, amelyre csak akkor derült fény, amikor a cikk már napvilágot látott. Az ilyen kellemetlen félreértéseket aztán csak ritkán sikerült jóvátennie, az ellenfelei nagy örömeire. Ezt követően kezdte megválogatni barátait. Hűséges barátja maradt a Longen házaspár, Jaroslav Hašek író és egy fiatal lány, Draga, akivel nagyon jól megértették egymást, annak ellenére, hogy 18 évvel volt fiatalabb Fričnél. Nemsokára feleségül vette, és 1922. októberében megszületett fiuk, Iván. Fia születése után visszafogta magát, már nem politizált olyan hévvel, s a közéletből sem vette ki a részét, csak a kaktuszokat nem hanyagolta. A háborút követő években elkezdte építtetni a

nagy akklimatizációs üvegházát. A már kész üvegházai és melegágyai még csak félig sem voltak megtelve. Néhány évtizede még ő birtokolta a világ leghíresebb és leggazdagabb gyűjteményét, most meg valahol a háttérben kullogott. Kevés fajból álló gyűjteményét a külföldi forrásokból szeretne volna gyarapítani, de a nagytermelőket és az importőröket is nagyban sújtották a háborús veszteségek. Rendeléseivel nem jutott sehová, a legnagyobb csalódást a német cégek okozták neki. Az ottani infláció is rontott a helyzeten, növényhez esetleg csak csere útján lehetett hozzájutni. A tengeren túli kapcsolatok is megszakadtak. Mindössze egyetlen megoldást látott, személyesen elmenni a leggazdagabb lelőhelyekre, amelyek az akkori szemlélet szerint Mexikóban voltak.

Sok ellenfele a szemére vetette, hogy hagyta szétesni az első kaktuszkört, szerintük most már késő igyekezni újra felébreszteni. Jaromír Seidl akadémiai festő segítségével még egy utolsó kísérletet tett a kör újjáélesztésére. Az 1922-es év nyárutóján rendezett egy három napos kiállítást, ahol az érdeklődők egy füzetbe beírhatták címüket és adataikat. Nemsokára Frič szétküldte a meghívókat az alapító taggyűlésre, amelyet Božinkán az üvegházaiiban rendeztek meg. 1922. október

8-án volt az első összejövetel, ahol a „Cseh-szlovák Köztársaság Kaktusztermelők Egyesülete” (Spolek pěstitelů kaktusů v ČSR.) elnevezést fogadták el. Létrehozták az alapítványi alapszabályokat és megválasztották a vezetőséget. Az első elnök Jaromír Seidl lett, Frič az egyesület első tiszteletbeli tagjává vált. Annak ellenére, hogy kezdetben a prágaiakkal együtt is csak valamivel több, mint száz növénykedvelő volt regisztrálva, alkalmanként 70 tag mindig jelen volt.

A szervezet legfőbb összetartó erőnek egy folyóirat megjelenését vélte. A már létező „Kertünk” (Naše záhrada) folyóiratot szereték volna átdolgozni saját céljukra. Végül is a gondot Seidl oldotta meg, saját költségére kezdte 1923-ban megjelentetni a „Kaktuszok, szukkulentek és termesztésük” (Kaktusy sukkulenty a jejich pěstění) címen az önálló füzeteket. Összességében öt füzetben jelent meg az első valódi cseh gazdasági publikáció. Tartalmát több szerző gazdagította, köztük maga Seidl is, de a cikkek többségét Frič írta, aki itt jelentette meg a mexikói útját, ahonnan rendszeresen küldte az anyagot.

Fábián László
Udvard, Szlovákia

Képek a szerzőtől.

11 kép: *Malacocarpus (Wigginsia) tephacanthus*.

Ficzere Miklós
Filatélia: Euphorbiák 2.

1.

2.

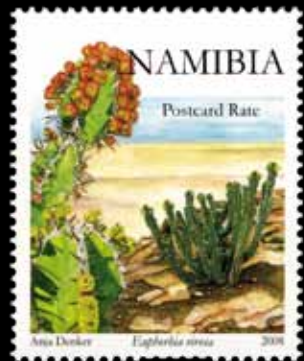
3.

4.

5.

6.

1. *Euphorbia abdalkuri*, Jemeni Köztársaság; 2. *Euphorbia virosa*, Dél-nyugat Afrika; 3. *Euphorbia confinalis*, Rhodesia; 4. *Euphorbia damarana*, Namibia; 5. *Euphorbia dregeana*, Namibia, 6. *Euphorbia virosa*, Namibia.

Gyűjtemény: Anonymus: 3,4,5,6. Gonda István: 1,2.

Euphorbia 1. rész megjelent a Debreceni Pozsgástár 2008. 2. számában.

Makay Attila

Az *Epicactus*okról dióhéjban. Új magyar *Epicactus* hibridek

Zusammenfassung: Der Autor stellt die aus mehreren Tausenden von Hybriden bestehende *Epicacteen* vor, dann beschreibt die vom ihm erzeugten neuen Hybride mit den Namen: Piri, Rozi und Rózsi. Mit der Arbeit mit den Hybriden begann er 2006.

Abstract: The author briefly introduces the *Epicacti* which genus counts thousands of hybrids, then he describes his own made new ones called Piri, Rozi and Rózsi. He started the hybridization work in 2006.

Ebben a cikkben az $\times$ *Epicactus* hibridekről olvashatnak, valamint a saját hibrideim születéséről is. Az $\times$ *Epicactus* nemzetség fajtái igen kedveltek Amerikában, és világszerte külön *Epicactus* társaságok jöttek létre. Nemesítését Európában kezdték el, ebben Németországnak, Angliának valamint Franciaországnak oroszlán része volt. Amerikában (USA) is intenzív nemesítésbe kezdtek, és nem sokára megalakították az ESA-t (*Epiphyllum* Society of America), amely a fajta regisztrációt is végzi, azaz a fajta regisztrálását követően felveszik a fajtalistára a hibridet. Jelenleg több ezer fajtát tartanak nyilván. A fajták között sok az átfedés, de azért a jó megfigyelő észreveszi az eltéréseket. Az egyes nemesítők egy-egy jól meghatározható tulajdonságra szelektálnak. Németországban a Haage Kertészet igen sok fajtát állított elő és a mai napig folytatja a nemesítést. A cég nem a legolcsóbb, de választékuk egyedülállóan gazdag. Sok amerikai fajtát is tartanak. Megéri vásárolni tőlük.

Az *Epicactus* hibridek szülei

Az amerikai szlengben *Epinek* nevezik őket, és mivel hibrid nemzetség, ezért a $\times$ jelt

1. kép: $\times$ *Epicactus* 'Piri' (EH-6).

használjuk. Ez azt jelenti, hogy nem csak az *Epiphyllum* fajokat használták fel, hanem a *Hylocereae* tribuszba tartozó más nemzetségeket is, elsősorban *Epiphyllum*, *Hylocereus*, *Selenicereus*. Mivel az $\times$ *Epicactus* intergenerikus, nem csoda a nagy változatoság. Az intergenerikus azt jelenti, hogy távo-

li rokonságú nemzetségek, az infragenerikus pedig közeli rokonságú nemzetségek közötti hibrideket jelent. A kaktuszok nagy százaléka önmeddő, ezért az idegen pollent elfogadják. Keresztezésük viszonylag egyszerű, ezért az egyes fajok, sőt nemzetségek is

jól keresztezhetőek. Ez persze így pontatlan, de kaktuszoknál jól működik, gondoljunk az $\times$ Echinobivia (Echinopsis $\times$ Lobivia), a Porophyllum (Aporocactus $\times$ Epiphyllum) stb. hibridekre.

2. kép: $\times$ Epicactus 'Rozi' (EH-10).

3. kép: *×Epicactus 'Rózsai'* (EH-9)

Igényeik

A hibridet alkotó fajok őserdei származása eleve meghatározza tartásukat. A párát nem nélkülözhetik. Ez nyáron párasítással megoldható, de az öntözés is párasít. Mivel epifita kaktuszok (epifita = fán élő, de nem élőködő), ezért talajuk laza, kissé savanyú kémhatású legyen. Bevált a 'B' típusú föld + tőzeg + kókuszrost keveréke, amihez adhatunk még fenyőkéreg örleményt is. Az arányok: 50:25:25, mely közeg jól tartja a vizet, de ne száradjon ki teljesen. A téli időszakban, mikor a növények pihennek, szárazabbban kell tartani. Ilyenkor csak annyi vizet adjunk, amennyi az életben tartásukat biztosítja. A víz a nyári növekedési időszakban nagyon fontos. Ilyenkor bőven adjunk, inkább nagy adagokban, lehetőleg reggel. Néha

adhatunk P : K túlsúlyos tápoldatot. Sok nitrogén hatására a szövetek fellazulnak, és ez utat nyit a kórokozóknak és kártevőknek. A fény mennyisége is meghatározó. Kedvelik a sok fényt. Ha erős napon tartjuk, a száruk megvörösödnek, ráncosodnak. Súlyosabb és a növény pusztulásához vezet. Főleg a tavaszi kihelyezésnél figyeljünk erre, mivel a fákon még nincsen lomb. Ha van a kertben fenyő, az alá is kitehetjük őket. Ha már megszokták a kinti fényt, mehetnek a fák alá. Általánosságban elmondható, ezek betartásával könnyen tartható növények.

Növényvédelem

Itt csak a fertőzésekről fogok írni, mert az előzőekben leírtak betartásával nem fognak élettani problémákkal találkozni.

Betegségek

Vírusok: A növényeken áteső fényben jól látható mozaikfoltok és torzulások észlelhetőek. Törpe növény és a bimbók fejlődési zavarai is gyakoriak. Szintörés is előfordul a virágokon.

Kezelés: Nem gyógyítható. Megsemmisítés, valamint a levéltetvek elleni védekezés, az eszközök forró vizes lemosása (kés, olló, cserrepek).

Gombák: Igen sokféle gombabetegség károsíthat. Foltok, száradások utalhatnak erre. Leggyakoribbak a vörös foltok.

Védekezés: Réztartalmú szerekkel: Mankoceb, ill. Mankoceb + Amistar, Mankoceb + Chorus. Törekedjünk bőséges lé mennyiség kijuttatására.

Palántadőlés (*Rhizoctonia solani*, *Pythium* sp.): a magvetések vámszedője. A magoncok a gyökérszáraknál elszáradnak, eldőlnek.

Kezelés: Mankocebes beöntözés vetés előtt, ill. kelés után. Később tüzelés után is szükséges a kezelés.

Kártevők

Gyapjastetű: „Vattacsomók” a szárazon, súlyos esetben a gyökereken is. Főleg üvegházban visszatérő probléma.

Védekezés: Mospilan 20 SG vagy Actara SC (II. kat.). Több kezelés is szükségessé válhat. A mozgó alakok ellen jó a Decis vagy a Karate is. Nedvesítőszert hozzáadása is indokolt a Mospilan és a Karate készítményekhez. A Decis és az Actara nem igényli. A cserepeket le kell mosni. A kezelés levéltetvek ellen is hatásos.

Csigák: Rágásuk nyomán súlyos sebek keletkeznek. A nyálkacsíkok jól jelzik a kártevőt.

Védekezés: Detia vagy Metaldehyd kiszórásával. Eső után a kezelés megismétlendő.

Saját nemesítésű hibridek Piri, Rozi, Rózszi

Amikor jó 20 évvel ezelőtt ajándékba kaptam pár dugványt, még nem sejtettem, hogy egy új hobbim lesz az Epigyűjtés. Mivel viszonylag kevés színem volt, keresztezést végeztem annak érdekében, hogy lehetőleg új színekkel

gazdagítsam a kollekciónkat. Ezt 2006-ban el is kezdtem. Elsőként $\times$ Aporophyllumot állítottam elő, majd ezt követően áttértem az Epi keresztezésekre. A szülőpár a következő volt: *Epiphyllum lauii* $\times$ vegyes pollen (Epi). A kevert pollent azért választottam, mert az anyanövényen egy virág nyílt éppen akkor. Így olyan helyzet állt elő, amely indokoltá tette ezt a módszert. A vegyes pollen azt eredményezi, hogy egy virág bibéjét többféle pollen termékenyíti meg, azaz olyan, mint mikor több virágot porzunk be. Ha a termés kezdeménye megjelent, tavaszig várunk kell, mert a magvak akkorra érnek be. A magvak kimosása az érett termésből nem könnyű, mert a húson kívül egy nyálka anyagba is ütközünk. A nyálkás magvakat kiterítjük egy műanyag lapra és megszáritjuk. Utána szétmorzsoljuk a megszáradt nyálkát és elvetjük a magvakat. A közeg kókuszrost és perlit 1:1 arányú keveréke. A felszínre vetjük és 23-25 °C-on tartjuk. A kelés után a kis magoncokat a kaktusztest megjelenése után tüzeljük a kifejlett növényekhez ajánlott közegbe. Tüzelésük először 2 $\times$ 2 cm-es, másodszor 5,5 cm-es cserepbe. A cserepek méretét fokozatosan növeljük 12-16 cm átmérőig. Ebben maradnak az első virágzásig. Az első éves magoncokat télen 8-10 °C helyett magasabb, 14 °C hőmérsékleten tartjuk.

A hibridek

A hibridek női beceneveket kaptak.

Piri (EH-6)

Nagy virágú, narancsos-piros, virága tartós, nem illatos.

Rozi (EH-10)

Élénk rózsaszín, de közepes virág méretű, bő virág hozamú. Nem illatos.

Rózszi (EH-9)

Rózsaszín, nagy virágú, nem illatos.

Remélem, ezzel a cikkel sikerült felkeltenem az olvasók érdeklődését a téma iránt. Talán még több Epi gyűjtő lesz kis hazánkban.

Makay Attila
Budapest

Képek a szerző felvételei.

Természetes élőhelyükön az orchideák hozzájutnak a szükséges tápanyagokhoz, de a lakásban tartottakat nekünk kell táplálni. A magas sótartalmú tápok az érzékeny gyökerek sérülését, ezáltal a növény pusztulását okozhatják. Csak az orchideák speciális igényeinek megfelelő tápanyagot használjunk!

VITA Flóra Orchidea tápoldat

A VITAFLÓRA Orchidea tápoldat az orchideák különleges igényei szerint került meghatározásra, ezáltal a növények dúsán, hosszan virágoznak, és egészségesen növekednek. A vegetációs időszakban az orchidea cserepét hetente egyszer rövid időre merítsük vízbe, majd csöpögtessük le. Ebbe a fürdővízbe keverjük a VITAFLÓRA Orchidea tápoldatot.

VITA Flóra Orchidea táprúd

A VITAFLÓRA orchidea táprúd az orchideák és broméliák igényeinek megfelelő tápanyaggal látja el a növényeket 12 héten át. Ez a kényelmes tápanyagutánpótlás minden öntözött vagy fürdető-öntözéssel ápolts orchideának és broméliának egészséges, zöld levézetet és dús virágzást biztosít.

VITA Flóra minden növényhez

Ficzere Miklós

Kaktusz és pozsgásgyűjtők; Epresi László

Nagy örömmre szolgált, amikor eljuthattam Komáromba Epresi László gyűjtőtársamhoz, még ha csak rövid időre is. A szaklapokban megjelent cikkei alapján kb. 20 éve ismerem, és mindig érdeklődéssel olvastam írásait, különösen azokat, amelyekben egy-egy ritka növényt ismertetett. Az utóbbi időben hiányolom is ezeket a tömör ismertetőket, de sajnós, közben 20 év száguldott el fejkünk fölött, és sok mindenben nem előnyünkre történtek a változások.

- A húsz év bizony nagy idő, főleg, ha még majdnem ennyi közöttünk a korkülönbség is. Hány évet mondhatasz most a magadénak?

Bizony az évek szaladnak, 1935-ben születtem, és most december 13-án töltöm be a 80. évemet.

- Vannak, akik valami iránti vonzódással születnek, már gyerekkoruktól szeretik pl. az állatot, a zenét, növényeket, stb. Mikor lobbant fel benned a pozsgásnövények iránti érdeklődés?

1953-ban Tatán dolgoztam és hallottam, lakik ott egy család, akik szép kaktuszokat nevelnek. Nekem ebben az időben csak egy Opuntia /medvetalp/ kaktuszom volt. A kíváncsiság hajtott és felkerestem ezt a családot, mert látni akartam a kaktuszokat. Látogatásomkor olyan látvány fogadott, ami örökre elkötelezett. A kis kertben többek között 25-30 darab Echinopsis is volt, nagyjából egyforma méretben, és mindegyiken sok bimbó, amelyek a délutáni órákban ütemezték be a virágok nyílását. A gazda azt mondta, a következő nap kora délelőtti óráiban

1. kép: Epresi László szeretett növényei körében.

2. kép: Rebutiák virágzása az üvegházban. Látványuk bárkit lenyűgözhet!

lesz teljes pompában a virágzás. Úgy intéztem dolgomat, hogy ezt a látványosságot meg tudjam nézni. Mikor megérkeztem, a látvány lenyűgözött, amit soha nem felejték el, és örökre elkötelezett a kaktuszok szeretetére. Ez a látvány indított el bennem egy olyan folyamatot, amely a mai napig bennem él.

- Ezek szerint 18 éves korodban fertőződött meg a kaktusz nevű betegséggel, amelyből a mai napig sem tudtál kigyógyulni. A tatai látogatásodat követően milyen kaktuszokat kezdtél gyűjteni? Hogyan jött létre az első gyűjteményed? Kezdetben hol és hogyan tartottad növényeid?

Ezt követően amerre jártam az országban és meghallottam, hogy valaki azon a részen ked-

veli és gyűjti a kaktuszokat, megszereztem a címét, és egy levéllel felkerestem, remélve, felveszi velem a kapcsolatot. Mellesleg megjegyzem, egy kaktuszos sem akadt, aki elutasított volna. Így nagyon sok akkori gyűjtővel vettem fel a kapcsolatot, és látogattam meg gyűjteményüket. Tanácsokat és növényeket kaptam, ill. vásároltam tőlük. Így Budapest körzetében is több gyűjtőt meglátogattam, és a nekem tetsző növényeket kiválogattam az eladásra szántakból. Soha nem tértem haza üres kézzel. Első kedves növényeim között több Parodia, Mammillaria, Astrophytum és Gymnocalycium szerepelt. Mindig tetszettek a furcsa növények. Mikor felvettem a kapcsolatot Hubai Pista barátommal, tőle több ol-

3. kép: A régi növények közül legkedvesebb ez a több mint 40 éves *Leuchtenbergia principis*, amelynek már jól látható a podáriumoktól lecsupaszkodott tömzsi szára is.

tott krisztáta is bővítette gyűjteményem. A 60-as években tudtam meg, létezik egy egyesület, amely a Csili Művelődési Házban tartja összejöveteleit Budapesten. Kialakítottam velük a kapcsolatot, és a tagjaik közé fogadtak. Innentől aztán minden felgyorsult: kedves gyűjtők, sok szép gyűjtemény, sokszorosított újság, mag akciók. Lehetett próbálkozni a magvak vetésével, ami kisebb kudarcokkal, de elkezdődött. Sajnos, a kudarcok alól a kaktuszok sem voltak kivételek, mert

a tandíjat minden kezdőnek meg kell fizetni. A kezdet egy családi ház szép nagy, zárt előszobája volt. Növényeim a nyarat az udvaron, a telet az előszobában töltötték. Pár év múlva kaptam egy második emeleti, déli fekvésű erkélyes lakást, ahol az erkélyt sikerült átalakítanom, polcokkal és befelé hajló üvegtetővel. Ezen a helyen töltötték a nyarat, a telet pedig a nyugatra néző kis szobában. A gyűjtemény idővel eléggé megszaporodott, úgyhogy a 10 éves jubileumi kiállításra 1975-ben, már tud-

tam növényeket küldeni Debrecenbe. Közben Tatán a tatai, tatabányai és szomódi gyűjtőkkel megalakítottuk a Kaktuszgyűjtők Klubját. A Művelődési Ház alkalmanként buszt biztosított, így egyszer-egyszer kaktuszos körutazásokon vettünk részt, ezáltal még több kapcsolatra tehattünk szert, és még több növény-nyel szaporíthattuk kedvenceink számát.

- Meglepődve hallom, Tatán is alakult kaktuszgyűjtők klubja. Mennyi ideig működött ez a klub? Visszaemlékszel-e még néhány akkori gyűjtőre és gyűjteményükre? A kaktuszgyűjtőknek érdekes a 60-as, 70-es évek korszaka, hiszen ezt nevezhetjük a szervezett gyűjtés „őskorának”, és ebből nőtt ki minden későbbi. Talán ez lehetett a legaktívabb és anyagi gondoktól leginkább mentes időszak is. Sajnos, ma már nincs szinte semmilyen támogatás. Mit tudnál még mesélni erről az időszakról, hiszen amit hallhatunk tőled, az ma már sokaknak történelem, és egyre fogy azoknak a száma, akiket kérdezhetünk erről a korról?

Visszatérve a 60-as évek végéhez, voltak az országban nagy átalakulások, szervezések, és megvonások, amelyek a Csili Művelődési Házat is érintették. Ez hatással lett az ottani kaktuszos életre is. Nagyon visszaesett a kaktuszos közösségek tevékenysége. Hogy az élet ne álljon meg, egy kisebb csoport úgy határozott, megalakítja az Országos Egyesületet. Így 1971-ben a csoport közös megegyezéssel létrehozta a Magyar Kaktuszgyűjtők Országos Egyesületét. Az Egyesület vezetésére Kern Pétert kértük fel. A tatai kis csoportunk szépen működött, összejövetelek, előadások, kirándulások színezték munkáját. 1973-ban megrendeztük az első kiállításunkat, amelyen többek között Kern Péter is megjelent. Az előadások színvonaláról csak annyit, azon Szűcs Lajos bácsi többször tartott előadást és Kern Péter szintén többször volt vendégünk.

Kis csoportunkat először Gyarmati Sándor vezette, majd később én is besegítettem. Sajnálatos módon a mi örömünk sem volt végte-

4. kép: Régi fénykép a tatai csoport kiállításáról az 1970-es évekből. Középen Epresi László.

5. kép: Teelő növények a szépen berendezett növényházban.

len. Az itteni Művelődési Háztól is elvették a buszt, és több kedvezményt megvontak. Az idősebb tagokból többen elmaradoztak. Volt, amikor a meghívott előadó, aki 100 kilométert is utazott, alig hárman, négyen fogadtuk, mert nem jöttek el többen. Én Komáromból utaztam Tatára, a helyiek meg nem jöttek el az összejövetelre. Így ezek után azt mondtam, én nem csinálom ezt így tovább, inkább fejezzük be. Ezzel megszűnt a kaktuszozás itteni csoportja.

- Nem mondtad ki, de szerényen utaltál rá, legalábbis ezt vettem ki szavaidból, egy ideig a Tati csoport vezetője voltál. Sajnos, az események időről időre ismétlik egymást. Manapság is megélünk hasonló jelenségeket. Egy biztos! Te soha nem adtad fel.

Igen, jól gondoltad, mivel Gyarmati Sándor gyűjtőtárs bizonyos okok miatt nem tudta tovább vállalni a csoport vezetését, így én próbáltam meg a megmaradt csoportot ösz-

szertartani. Feljártam Budapestre a gyűlésekre, de sajnos nem soká tudtunk létezni, és így több évi kedves együttlét után megszűntünk létezni. Az élet egyénileg ment tovább. Maradtak a nagy társaságok, a budapesti egyesület, a debreceni egyesület. Ide kellett csatlakozni, hogy ne maradjunk egyedül. Itt volt újság, magakció, kiállítás és ami a lényeg, sok kedves új barát.

Megszokott dolog, néhányszor mindig költözik az ember valahonnan valahová. Komáromban hogyan folytatódott gyűjtőtevése? Itt építetted fel az első, a most is látható üvegházat? Megépítésénél milyen gyakorlati szempontok vezettek? Az évek teltek. Egy szép nagy családi házat sikerült venni 1982-ben, ami már nagyon régi vágyam volt. Költözés után sok mindent át kellett alakítani. A kaktuszaim teleltetését egyelőre megtudtam oldani, de a nyári elhelyezés még hátra volt, és a megoldás egy üvegház kellett, hogy legyen. A sok egyéb munka

6. kép: Kellemes színben pompázó *Notocactus ottonis* var. *venluianus*.

7. kép: Nem piros, de szép ez az *Astrophytum asterias* 'Super Kabuto'.

mellett megterveztem a kis üvegházamat, és a munkafolyamatokat, ami nem volt egyszerű. A két fiam közül az egyik katona volt, a másik pedig Esztergomban tanult. Így a munka magad uram, ha szolgád nincs alpon ment. Az alapot egy méter mélyre súlyllesztettem le, majd a beton alapot 35 centire húztam fel a föld színe fölé. A fenék rész sima

beton, a hátsó téglafal 2,5 méter magas. Az északkeleti, és a déli fal a beton felett 1 méter magas. A hátfal és a lejárát kivételével üvegeztet, most már polikarbonát a tetővel együtt.

A lejáraton kívül a belső méret 3x4 méter, és egy méter magasan ú alakban asztalt képeztem ki. Az asztal alatt körben radiátorok vannak felfüggesztve. Az asztal belső szé-

8. kép: *Notocactus leninghausii* csoport.

9. kép: Dúsan bontja virágait az *Adenium obesum*.

10. kép: V betűs Kabuto hibrid az egyik *Astrophytum* újdonság.

11. kép: Hatalmas virágot fejlesztő *Astrophytum myriostigma*.

le és a fal között a hó feláramlása segítésére 20 mm hézagot hagytam. A fűtést a lakást is fűtő gázkazán biztosítja. A fűtést automaták vezérlik, télen a 10-11°C-ot kell tartani, mivel nemcsak kaktuszok, hanem melegebbet igénylő különböző növények is ott telelnek pl. tillandsziák, kaudexes növények, stb. A vezérlés egy keringető szivattyút indít, ami ha kell, még a kazánt is elindíthatja. Ha a kívánt hőt eléri, az automaták lekapcsolják a kazánt is. Hogy a biztonságot még növeljem, a mennyezeti rész alá 4 darab 250 W-os infralámpát szereltem a négy sarokba. Ezek ha a szükség megkívánja, 1000 W hő sugároznak, a megadott hő elérése után az automaták lekapcsolnak. Az üvegház állandó hő és pára tartalmát a lakásba rádióhullámmal működő hőmérő egység mutatja. Bizonyos okokból akkor nagyobb üvegházat nem terveztem, amit most már bánok, mert hamarosan kevés lett a hely a növények számára. Bővítésként következtek a polcok, tartók, de a növények ezeket is túlnőtték.

Az áttelelést külön meg kellett oldani, mert az üvegház már több növényt nem bírt el. A tenyészidőszakban is jött a probléma, így jöttek kívülre is a különböző tartók, állványok, fólia sátor. A reménykedő kaktuszos pedig magot vet, növényeket olt, szaporít, csak az

adott hely nem nagyon növekszik.

A tartási körülmények kialakításával minden helyet benépesítettél növényekkel. Ahogyan látom, vegyes gyűjteményed lett. Milyen növények tetszenek legjobban közülük, melyek a legkedvesebbek, és van-e olyan, amelyikre a legbúszkébb vagy?

Én nem tudományosan gyűjtöm a növényeket, hanem szeretetből. Amikor a kicsi, 1,5 cm-es kis növényemen 2,5 cm-es nagyságú virág nő, az nékem ugyanúgy tetszik, mint a *Stapelia grandiflora* 30-35 cm nagy virága, de volt már ennél nagyobb is. A kaktuszos életében mindig volt és van új növény, ami után vágyakozik. Majd addig hajtja, amíg az áhított növényt megszerzi gyűjteményébe. Az 1960-as években jöttek divatba a Paródiák. Kaptam egy beteg növényt, hogy mentsem meg. Félbe kellett vágnom és feloltottam Echinopsisra, ami sajnos nem fogta meg. Három éven át próbáltam meggyökeresíteni is, de ez sem járt sikerrel. Növényemet ezért félbevágtam és egy üveglapra egyszerűen ráhelyezve szépen hozta a virágait, amit akkor fotóval is bizonyítottam. Ekkor döntöttem úgy, hogy az én növényeim a Paródiák. Évek múltán szép gyűjteményem alakult e kedves növényekből. Volt Pesten egy

Papp nevezetű kedves gyűjtő, akitől újabb és újabb növényekhez jutottam. Megtanultam tőle, hogyan veti feszített légkörbe a Parodia magokat sikerrel. Kedves növényeim voltak az Astrophytumok. Amikor még nem tudtuk, hogy majd lesz Super Kabuto, ágas-bogas kaktusz, nékem már volt egy növényem, amely meg mutatta, hogy hová fog vezetni az emberi találékonyosság. A fotóm ezt igazolja, amit őrzök a mai napig.

Mit jelent az, hogy feszített légkörbe vetni?

Feszített légkör röviden: szlovák ruszlis üveg, amelynek bő szája volt és műanyag záró fedele. Alulra steril talaj került, középen egy kis műanyag cső, ezen keresztül tápos vízzel nedvesítettük a talajt. A földre rászórtuk a Parodia magokat, lezártuk az üveget, majd világos helyen, ahol 20-22 °C-ot tartva el lehetett felejteni. Ha minden jól ment, akkor pikírozáskor nyitottuk ki az üveget. Én megpróbáltam más növénymagokkal is ezt a módszert, de nem mindegyik bírta ezt a megoldást.

Évek múltán újabb és újabb növények kerültek gyűjteményembe azok közül, amelyek megjelentek a piacon, mint újdonság. Nagy szerep jutott az üvegházamnak, mert a kényesebb növények is jól érzik ott magukat. Az első Super Kabuto hibrideket kedves gyűjtőtársam, Szabó Imre mezőhegyesi üvegházában csodálhattam meg, ahol e növények szépsége úgy „megfertőzött”, amitől azóta sem tudok szabadulni. Olyan csodálatos növények, nincs közöttük két egyforma. Azóta a fő kedvenceim lettek. Magjaikat elvetem, a magoncok érdekesebbjeit feloltva siettem fejlődésükben, hogy minél hamarabb láthassam szépségüket. Főleg Pereskioopsis alanyra kerülnek ezek a magoncok. Azért a régi kedvencek sincsenek hanyagolva, így a Ferocactusok, Rebutiák, Sulcorebutiák, Thelocactusok és még sok más. Régi kedves növényeim közül a legkedvesebb egy több mint 40 éves Leuchtenbergia, amit valamikor kedves öreg barátom Lejtovics Laci bácsi oltotta kis Echinopsis alanyra.

A másik nagyon kedves növényem a már hatalmas *Cylindropuntia imbricata* bokor. Ez eredeti élőhelyi szártagból származik, ame-

12. kép: Epresi-féle oltás leszorítás.

lyet a 70-es években kaptam Dr. Debreczy Zsolttól.

Mint mondtad, a kaktuszos magot vet, növényeket olt, szaporít. Hogyan és mikor veteményezel, miként végzed az oltást?

Magvetés! Mindig megvárom, hogy tavasszal a mag vetéséhez optimális természetes hő és fény elérkezzen. Nem szeretem a magok kelését mesterségesen siettetni. Azok a magok amelyek lehullanak az anya növény mellé, általában hamarabb és szebben kelnek, mint a dédelgetett magok. Azok a magok, melyeket az optimális időben vetünk, gyorsan utolérik azokat, amelyek vetését, kelését valahogyan siettetjük. Oltásnál előfordul, hogy kényszerből oltunk, máskor szaporítás a célunk,

13. kép: *Pterocactus* sp. ritkán bontja virágait.

esetleg kíváncsiságból, hogy milyen lesz, ha nagy lesz. Amikor növényünk olyan állapotba kerül, hogy menteni kell a menthető részt, akkor kényszerből oltunk. Szaporítás siettetésekor általában Pereskiopsisra oltunk. Ez a növény olyan energiával rendelkezik, hogy egy év alatt 3-4 éves gyarapodásra kényszeríti a ráoltott nemes. Oltásoknál mindenki a saját módszerére esküszik. Én már több oltási formát kipróbáltam, és még most is próbálok. Minden attól függ, mit, mekkorát, és mire akarok oltani. Ha az alany vagy a nemes az oltáshoz metszett nagyobb sebbel rendelkezik, akkor a seb kezelésére már több évtizede alumínium /ezüst/ festéket használok. Ez az

anyag a sebet lezárja, fertőtleníti, védi a gombásodástól, és ami még lényeges, nem engedi betöppedni a nagy sebfelületet. Pereskiopsisra oltásnál a nemes alanyhoz szorításának több módja lehetséges. Van egy műanyag szalag, amit laborokban, kertészeti oltásoknál is használnak. Nekem kaktuszoknál is nagyon jó eredményt adott. Használata gyors, nyúlik, jól tapad, levegőt átterszi, nem úgy, mint a fóliafélék többsége. A nemes fejlődésének nem áll ellen, és idővel lebomlik, a fejlődő kis nemes szét tudja szakítani anélkül, hogy deformálódna. Parafilm M a neve.

Milyen talajt használsz az ültetéshez? Mikor és hogyan öntözöl? Használ-e valamilyen műtrágyát, tápoldatot? Ha igen, milyen gyakran alkalmazod?

Növényeim ültetéséhez B jelű földet használok, amelyet átdörzsölök egy 5 mm-es rostán, hogy a nagyobb darabokat eltávolítsam belőle. Ezt kb. 30% mosott kavicsos homokkal és kb. 10%-nyi Zeolittal jól összekeverem. Trágyafélét nem használok. Öntözés eső vízzel történik felülről, ha kell hetente vagy sűrűbben, a magoncokat ellenben felszívattással kezelem.

A növényvédelmet is mindenki másképpen végzi. Te mi ellen és milyen szerekkel védekezel?

A növényvédelmet általában megelőzésként kellene használni, mert mikor már látszik a baj, akkor már erősebben kell fellépni ellene. A kaktuszoknál leggyakrabban a gombásodásnak különböző változatai fordulnak elő, úgy a növény testén, mint a gyökérzetén. Ez esetben a legjobb a felszívódó gombaölő használata. A másik károsító, ami veszélyes a kaktuszoknál és egyéb pozsgásoknál, a szivogató kártevők, a különböző levéltetvek, pajzstetvek, atkák. Ezek ellen, ha mód van rá, szintén felszívódó rovarirtót használ-

junk, mert a kontakt rovarirtóval nem mind-egyik rovar találkozik, ellenben a felszívódó szerből ha táplálkozik, biztos megpecsétlődik a sorsa. Általában nem használok tápoldatot, műtrágyát, de ha mégis, nagyon ritkán a kis magoncoknál. Ilyen esetben a Muskátlitápot használom, ez tartalmazza a megfelelő keverési arányt.

Végezetül mit üzenél a fiatalabb kaktuszgyűjtőknek és azoknak, akik kezdő gyűjtőknek mondják magukat?

A nekünk tetsző növény lehet hogy más-más helyről származik, más az élőhelye, talajigénye, folyadékigénye, fényigénye. Egy-két kis növénynek még tudjuk ezeket biztosítani, de nagyobb vegyes gyűjteményben ez már nagyon nehéz feladat. Ezért ha lehet, mindig mérjük fel, hogy mit is tudnánk biztosítani az áhított kis növénynek, mert ha nem és mégis

beszerezzük az új kedvencet, lehet hogy sínylődik csak és végül elköszön tőlünk. Azért elkeseredésre semmi ok, mert mint említettem a kaktuszok, pozsgások családja hatalmas, és sok szebbnél-szebb növényt találhatunk a mi adottságainknak megfelelően.

Az élet megy tovább. Új kihívások, új módszerek, új növénycsodák bukkannak fel, amelyek lekötik a kaktuszgyűjtők szabadidejét, közben az évek is elrohannak felettünk.

Kedves Laci bátyám! Köszönöm, hogy e riport létrejöttében segédkeztl. Sok szép virágos növényt és jó egészséget kívánok további életedben.

Kérdezett és a válaszokat lejegyezte
Ficzere Miklós, Debrecen.

Képek: *Epresi László*

14. kép: Látogatók Epresi Lászlónál a fóliasátorban. Balról jobbra: Ficzere Miklós, Fábíán László és Dr. Csajbók József.

